

BERGEN KOMMUNE
MILJØ OG BYUTVIKLING

Kommunedelplan Fjellsiden sør Kulturminnegrnlag.

Pleiestiftelsen og Kalfaret sett fra Lunggården. Foto Selmer, før 1870. Bergen Museum.

Byantikvaren 1998.

INNHALDSFORTEGNELSE:

FORORD	3
KAPITTEL 1: FORNMINNEOMRÅDET	5
ALREKSTAD KONGSGÅRD.....	5
Sammendrag og vernepolitiske retningslinjer.....	6
KAPITTEL 2: BEBYGGELSESSTRUKTUR	7
GÅRDSANLEGG, GÅRDSVEIER OG GRENSER	7
Endregården	7
Martensgården.....	7
Søre Skansemyren gård.....	8
Nordre Skansemyren gård.....	8
Store Starefoss.....	11
Lille Starefoss gård	12
Nybø.....	12
Nordbø.	12
Kalvedalen gård	12
Sammendrag og vernepolitiske retningslinjer.....	15
UTBYGGING AV OMRÅDET,	17
Tidlig urban trehusbebyggelse	17
Skiven.....	17
Fløen.....	18
Restauranter. Lyststeder. Sommersteder.....	23
Kalfarets villaområde med hageanlegg.	28
Sammendrag med vernepolitiske retningslinjer.....	29
SAMORDNETE UTBYGGINGSPROSJEKTER.....	33
Byggeselskap i Lappen.	33
Storhaugen.	34
Handelstandens Aldersbolig. Årstadveien 27.	37
Fjeldliens byggeselskap.	37
Store Starefossen.....	38
Brannmennene på Skansen	38
Årstadgjeilen.	41
Sammendrag og vernepolitiske retningslinjer.....	41

KAPITTEL 3: KOMMUNIKASJONSSTUKTUR.....	43
Fra gårdsveier til turveier.....	43
Postvei. Innfartsvei.....	44
Offentlige parkområder og turveier.	44
Sammendrag med vernepolitiske retningslinjer.....	45
KAPITTEL 4: ENKELTOBJEKT OG ANLEGG.	51
Tidlig håndverk og småindustri.	51
Hansa bryggeri	51
Sammendrag og vernepolitiske retningslinjer.....	52
Automatisk og vedtaksfredete bygg og anlegg.	53
BIBLIOGRAFI.....	54
LENKER TIL TEMAKARTENE	55

FORORD

Kulturminnegrunnlag for Kommunedelplan Fjellsiden Sør.

Foreliggende kulturminnegrunnlag er en del av Byantikvarens arbeid med å kartfeste og sikre informasjon og kunnskap om de historiske by- og kulturlandskap i Bergen kommune.

For de fleste planer og konsekvensutredninger innen Bergen kommunes grenser vil det foreligge et tilsvarende kulturminnegrunnlag med identisk disposisjon og innholdsrekkefølge. Kulturminnegrunnlagene utarbeidet hos KBY, Byantikvaren benyttes som underlagsmateriale for videre planarbeid. De skal også ligge som vedlegg til disse planene frem til politisk behandling og vil være grunnlagsmateriale for senere saksbehandling innen planområdet.

Byantikvaren benytter kulturminnegrunnlagene som underlag for kulturminneplanlegging og saksbehandling knyttet til vern av kulturminner og kulturminnemiljø.

I Kulturminnegrunnlaget for Fjellsiden sør er arbeidet konsentrert om tidlig bebyggelse med fjellgårdene, tidlig urban bebyggelse, utbygging av lyststeder og den klassiske villautbygging på Kalfaret. Fra senere utbygging finner vi gode eksempler på sosial boligbygging og samordnede utbyggingsprosjekter fra mellom- og etterkrigstiden.

I planområdet finnes idag veifar som skriver seg tilbake til middelalder og den tidligere kongsgården Alrekstad. Det foreslås båndlegging av området rundt den tidligere kongsgården etter Lov av 9.juni 1978 om Kulturminner, §4.

Hvert hovedavsnitt blir avsluttet med et sammendrag som inkluderer vernepolitiske retningslinjer. Disse retningslinjene må imidlertid ikke vurderes som uttømmende for hva som er/kan bli av antikvarisk interesse i området.

Kulturminnegrunnlaget er utarbeidet av Byantikvaren ved Ingrid Faye og Vox arkitekter ved siv.ark. Anne Lise Brask Eriksen og siv.ark. Solveig Mathiesen.

Kommunalavdeling Byutvikling, Byantikvaren ved spesialkonsulent Arve J. Nilsen, har ledet arbeidet.

BYUTVIKLING, BYANTIKVAREN. Desember 1998.

Siri Myrvoll
Byantikvar

Arve J. Nilsen
spesialkonsulent

KAPITTEL 1: FORNMINNEOMRÅDET.

ALREKSTAD KONGSGÅRD.

Den eldste historiske beretning om kongsgården Alrekstad finner vi i Snorres kongesagaer. Det var vanlig at kongen og hans følge flyttet fra kongsgård til kongsgård for å dra nytte av gårdens avkastning, og historikerne føler seg på trygg grunn når det fastslås at Harald Hårfagre og hans etterkommere residerte på Årstad kortere eller lengre tid hvert eneste år.

Noe usikkerhet er knyttet til kongsgården presise lokalisering i området. Professor Haakon Shetelig tilhører dem som ikke er i tvil. "Den gamle kongsgården eksisterer den dag idag på sin gamle grunn, Årstad gård, våningshuset på randen av brinken mot vest, med front mot byen, uthusene omkring et stort firkantet tun". " Fra nordsiden av tunet fører Årstadgjeilen i bratt bakke ned til Fløen og videre over Kalfaret og Kong Oscars gate til Vågen eller gjennom Øvregaten til Bergenhus".

Sikre spor etter tidlig bosetting er funnet i form av gravhaug (400 e.K.) og to leirkrukker (200-400 e.K.) på eiendommen med dagens adresse Årstadgjeilen 12. Ved boligblokkene i Fløenbakken 41 på kote 20 ligger godt synlig en udatert gravhaug. I Årstadgjeilen ble det i 1925 gravd ut en hellekiste datert ca. år 400 e.K. Restene etter Årstad kapell ble fjernet allerede ved slutten av middelalderen og brukt til byggemateriale for Øvre Korskirkeallmenning 1. På kotekart framgår det hvordan terrenget har gitt premissene for båtopp-trekk, veifar og områdemarkering og det bratte terrenget mot nord kan gi en forklaring på tidligere herredsgrense.

**Leirkar (saltbøsse?). Årstadgjeilen.
Bergen Museum. UiB.**

**Leirkar. Årstadgjeilen.
Bergen Museum. UiB.**

Sammenliknet med fjellgårdene i neste avsnitt, var jordbruksvilkårene på Alrekstad blant de beste i den senere byens nære omegn. Dagens Årstadvoll var en lett dyrkbar terrasse 56 meter over Alrekstadvågen, med god adkomst til beiter og utmark og rike muligheter for fangst og fiske.

Lyststedet Årsted vil bli omtalt nedenfor.

Sammendrag og vernepolitiske retningslinjer.

Området omkring den tidligere Alrekstad kongsgård kvalifiserer i kraft av nasjonalhistoriske og arkeologiske hensyn til forslag om båndlegging etter KML §4. Kulturminneområdets avgrensning vises på kart. Siden middelalderen har betydelige utfyllinger funnet sted i sørøstre deler av Store Lungegårdsvann. Det båndlagte området innenfor dagens plangrense hører kulturgeografisk sammen med området mellom plangrensen og vannlinjen samt med deler av det tilstøtende vannområdet.

Gravhaug på eiendommen Fløenbakken 41. Foto Byantikvaren.

KAPITTEL 2: BEBYGGELSESSTRUKTUR.

GÅRDSANLEGG, GÅRDSVEIER OG GRENSER.

Fra 1789 og fram til 1877 gikk Bergen bys sørøstre grense langs nordenden av Blåmannsvannet og Skomakerdiket, ned skaret ovenfor Nordre Starefoss og møtte Kalfarveien ca. 260 m. ovenfor Stadsporten. På Fløifjellet, nordenfor denne grensen, lå fire fjellgårder opp mot byens tagemark. To av dem - Endregården og Martensgården, lå innenfor byens 18nde rode.

Endregården har sitt navn etter Endre Nielsen som fikk overdratt "Østre Fioldbakken" til forpaktning i 1769 og senere overtok gården. Folketellingen fra 1875 angir 6 personer som hjemmehørende på gården. Panteregisteret gir indikasjoner på at gårdsdriften gikk tungt og allerede ved midten av århundret ble flere grunnstykker skilt ut og solgt. I 1880 avsto Johannes Thomassen Endregården grunn til Bergen Kommune ved Bergen Skog og Treplantningselskap i forbindelsen med anleggelsen av veien som senere skulle bli Fjellveien.

Tilkomsten til Endregården fra byen var tung og bratt. Først opp Skivebakken til Leitet og derfra videre oppover i fjellet på stien som idag har navnet Endregårdsbakken. Veiløpet er tegnet inn på kart fra 1840 og dagens trase følger den opprinnelige gårdsveien opp til Fjellveien. Det finnes idag ingen materielle rester fra gårdsdriften på selve Endregården. Men gårdsnavnet lever videre som navn på veiløp i området og stigningsforholdet i Endregårdsbakken gir innblikk i gårdsfolkets livsvilkår.

Martensgården lå nord for Endregården. I 1828 fikk Hans Kleinow Martens arvefeste på grunnen som var hjemmehørende i byens utmark. Bruket lå i den bratte fjellskråningen mellom Fjellveien og Skansen sør for dagens Fløibanestasjon. Topografiske forhold gjorde nyrydningsarbeidet svært tungt, og mange undret seg over bakermesterens ambisjoner som gårdbruker. I Sjurelven, som en gang løp der hvor Fløibanens skinnegang idag ligger, bygget han små demninger for gjess og ender. Ved midten av århundre fikk han utvidet sitt bruksområdet mot syd hvor bygningene som idag har adresse Fjellveien 50 og 40a var de første som ble reist og senere ombygget til villaer.

I likhet med Endregården hadde gårdsfolket på Martensgården tilkomst fra byen via Skivebakken og videre oppover Endregårdsbakken. Hvor bakken gjør en skarp sving mot sydøst delte veiløpet seg og gårdsstien til Martensgården fortsatte rett fram over dagens eiendom Endregårdsbakken 6. Den smale stien slynger seg fremdeles i bratthenget mellom Endregårdsbakken 6 og Fjellveien 57, og den private nedgang til sistnevnte eiendom følger gårdveiens gamle trase. Ovenfor Fjellveien ble store deler av den gamle gårdsstien ødelagt i forbindelse med utbygging. De siste 40-50 meterne av gårdsveien er inntakt og leder opp til våningshuset med adresse Martensgården 1.

Martensgården innbefattet deler av Cappesvei, Brattlien, Skivebakken og Fjellveien hvor utskillingen av tomteland skjøt fart ved århundreskiftet. Mellom Cappesvei og Brattlien finnes fremdeles en gammel gjennomgang, Madsatrappen. Trappen førte opp til eiendommen Brattlien, som senere ga veiløpet navn. Det opprinnelige våningshuset på Martensgården ble totalskadet av brann og påstående bygning ble reist omkring 1920. Vesentlige fasade endringer ble foretatt på bygningen i 1985.

Den viktigste tilkomstveien til Martensgården gikk langs Sjurelven oppover fjellsiden fra Bleken. Omtrent hvor Fløibanestasjonen i Fjellveien ligger idag delte veiløpet seg. Det sørlige løp førte til Martensgården og i sørøstlig retning slynget stien seg videre til Skansemyren gård. Martensgårdens gårdsvei gikk nesten parallelt med dagens Fjellvei, omkring 20 meter høyere mot fjellet. Store deler av dette veiløpet gikk tapt ved sprengningarbeid og utbygging av eiendommene i Fjellveien fra nr. 46 til 54b. I fjellet bak 44 kan en imidlertid med letthet spore forstøtningsmuren etter den tidligere gårdsveien som også kan gjenfinnes ved Fjellveien 40a.

I forbindelse med opparbeidelsen av dagens Skansemyrsvei gikk storparten av den tidligere gårdsveien til Nyegårdene (Søre og Nordre Skansemyren gårder) tapt. Rester med forstøtningsmur kan spores i terrenget mellom svingene i Skansemyrsveien like nedenfor Skansemyrsveien 1.

Søre Skansemyren gård ble overtatt av Bergen Kommune i 1918. Allerede i 1895 kjøpte "Komiteen for offentlige Legeplads" etter forslag fra Ole Irgens, gårdseiendommen med tanke på anleggelse av en idrettsbane. Åpningsstevnet ble holdt i september året etter i regi av Bergen Turnforening. Som et vilkår i kjøpskontrakten med kommunen ble det fastsatt at plassen skulle benyttes som lekeplass i 50 år. Det opprinnelige anlegget var provisorisk og lite tilfredsstillende. I 1924 ble banen fullstendig ombygd og var da Nordens eneste spesialanlegg for friidrett.

Det gamle gårdshuset på Søre Skansemyren ble tatt i bruk som bolig for oppsynsmannen for anlegget og er idag benyttet som lager og verksted. Den eldste branntakst for bygningen går tilbake til 1827. Her beskrives gårdshuset som et tømret våningshus, en etasje, et værelse, kjøkken med skorsten, samt heste- og kustall under huset. Bygningen er pusset opp og grunnstrukturen er bevart. Deler av det opprinnelige miljøet er beholdt blant annet ved steinbroen som førte over grensen mot Nordre Skansemyren gård. Stallen like nord for grensen er den eneste bevarte bygning fra sistnevnte gårdsanlegg. Den tidligere driftsbygningen er i kommunal eie og utleid til private formål. Leietaker har i hovedsak stått for oppussing av bygningen.

Den gamle gårdsgrensen mellom Søre og Nordre Skansemyr avtegner seg idag ved å danne grense mellom villautbygging og grøntareal/ allmenne funksjoner. Søre Skansemyrens grense mot sør var sammenfallende med deler av bygrensen fra 1789. Den gamle bygrensen er nedfelt som grense for grøntområdet mellom Ole Irgens vei og Kalfarveien, inkludert Forskjønnelsen. Grensen danner den sørlige vertikale linje i et grønt kors som framstår som et vesentlig trekk i Fjellsidens bebyggelsesmønster.

Martensgården. Gårdsvei, med utsikt mot Askøy. Foto Byantikvaren.

Tidligere stallbygning. Nordre Skansenmyren gård. I bakgrunnen tidligere våningshus Søre Skansenmyren gård. Foto Byantikvaren.

**Rester av gammel gårdsvei, Martensgården. Skansenmyrsveien øverst i bildet.
Foto Byantikvaren.**

Gammel steinbro. Skansenmyren. Foto Byantikvaren.

I bratthenget vestenfor idrettsplassen førte en sti fra Endregården til Skansemyren. Denne tidligere forbindelsen er idag gjort svært vanskelig tilgjengelig som en følge av utbygging.

Sør for bygrensen lå Kalfaret gård. Området som tidligere var en del av Lungegården gods, ble i 1786 overdratt fra Danckert Danckertsen Krohn til Lauritz Holte Nicolaysen og besto av gårdene Kalfaret, Nedre Nubben, Søndre øvre Nubben, Nordre øvre Nubben, Store Starefoss og Lille Starefoss. Ved arvsoppgjør mellom Nicolaysens barnebarn ble landområdet delt og flere tidligere plasser etablerte seg som selvstendige bruk.

Nordre Starefoss gård ble sannsynligvis skilt ut fra Nye Kalfaret omkring midten av forrige århundre. Inntil 1960 var det fremdeles00 gårdsdrift på eiendommen, som ligger like sør for Skansemyren idrettsplass. Hovedbygningen besto opprinnelig av sauefjøs i søndre og bolig i nordre del. Sauefjøsset er idag revet og boligdelen ble ombygget i 1952. Ved ombyggingen ble bygningskroppen forlenget mot nord og et husutspring ble bygget hvor låvebroen en gang var. Langsidenes opprinnelige murveggene er opprettholdt. Flere av de eldste driftsbygningene er bevart og særlig er siloen og det gamle kårhuset av antikvarisk interesse.

Nordre Starefoss ' eiendom strekker seg oppover fjellsiden til nær Fløyrestauranten og den gang gården ble drevet, ble all beitemark i det bratte terrenget utnyttet. Mellom gårdsbygningene og dagens Kamvei ble det anlagt flere gårdsstier til frakt av høy og husdyr. Tydelige spor av disse veiene med forstøtningsmurer finnes fremdeles stedvis i området.

Nordre Starefoss gård hadde veirett til Kalfaret via Nye Kalfaret eiendom. Innkjørselen til den gamle gårdsveien fra Kalfarveien er ennå tydelig idag like sør for Kalfarveien 54. En gang gikk veien i slakke buer oppover fjellsiden, vel egnet til både hest og kjerre og karjol. Etter at området ble utbygget fungerte strekningen av gårdsveien mellom Øvre Kalfarli og Fjellveien som en viktig tur- og forbindelsesvei. Vestrekningen er idag ødelagt som følge av boligbygging ved Fjellveien. En resterende del av gårdsveien løper fra Fjellveien 100 til krysset ved Beiteveien. Opprinnelig fortsatte gårdsveien i rett linje mot dagens Ole Irgensvei for deretter å svinge til høyre inn på gårdsplassen. Bortsett fra det øverste stykket på begge sider av Ole Irgensvei, er denne delen av gårdsveien idag borte.

Gårdsveien mot naboeiendommen Store Starefoss gikk tvers over dagens eiendommer i Ole Irgensvei fra nr.63 og sørover. Grensen mellom de to brukene var i store deler sammenfallende med nordre Starefoss elv.

Store Starefoss var en del av Store Kalfaret da Nicolaysen overtok landområdet i 1786. Ved utskiftning ble gården i første halvdel av det nittende århundret skilt ut som selvstendig bruk. Navnet Starefossen er en forvanskning av begrepet starvhus etter skomakerne som i 1643 demmet opp fossen og satte opp verksteder. Etter den største fossen heter herliggende gård Storestarefossen og gården nedenfor, hvor elven dannet en mindre foss, Lillestarefossen.

Etter en rekke eierskifte ble eiendommen kjøpt av A/S Starefoss i 1937. Firmaet opprettet Starefossen velforening som idag sitter som hjemmelshaver på eiendommen. Den tidligere løen ble på sekstitallet overtatt av Bergen kommune og bygget om til barnehage. Hovedhuset blir i dag leiet ut til speidervirksomhet og hestehold. Bygningen som kan være reist på 1700-tallet, har gjennomgått få eksteriørmessige endringer. Historisk og strukturelt hører den sammen med de andre gårdsbrukene langs fjellsiden.

Anlegget på Lille Starefoss gård er revet. En av bygningen fra Nystuen er bevart og har idag adresse Nystuveien 13. Bygningen ble på 50-tallet flyttet noen meter i forbindelse med veiutvidelse.

I det sørøstlige hjørne av dagens planområde og i det tidligere Årstad herred, lå gårdene Nybø og Nordbø. I beskrivelsen over matrikulerte bruk i Årstad fra 1867 er Nybø omtalt som et beskjedent bruk med 10 mål godt og 16 mål middels/slett bruksareal. På bruket ble det dyrket noe poteter og korn og holdt 2 kyr og 6 får. I 1905 ble store deler av eiendommen skjøtet over på Bergene Kommune og utskilling av tomteland grep stadig mer om seg. Idag er det ingen materielle minner som kan fortelle som gårdsdriften på Nybø.

Det er det derimot på nabogården Nordbø. Gården er beskrevet som meget lett drevet med storfe og fjærkre, dyrking av poteter og korn. Gården etablerte seg etterhvert som skysstasjon. På to mindre bruk som lå under gården, var det ingen gårdsdrift. I 1900 ble deler av grunnen ekspropriert av Bergen Kommune i forbindelsen med vannverksutbygging. Idag er det bygningsmessige grunnplanet av det tidligere gårdsanlegget på Nordbø i hovedsak bevart, men flere av driftsbygningene er i dårlig forfatning.

Svartedikerveien 7 er det opprinnelige våningshuset på Kalvedalen gård, trolig bygget i andre halvdel av 1700-tallet. Bygningen lå like ved den gamle postveien over Borgerskaret til Arna og like utenfor bygrensen mot Årstad herred. Våningshuset har et bergensk stilpreg, med sterkt utsvaiet tak. Sammen med den ombygde tidligere stallbygningen på den andre siden av Svartedikerveien utgjør våningshuset et vesentlig minne om det gamle jordbrukssamfunnet i det moderne villastrøket.

Store Starefoss gård. Foto Byantikvaren.

Miljøbilde. Starefossen. Foto Byantikvaren.

Tidligere driftsbygninger. Nordbø gård. Foto Byantikvaren.

Kalvedalen gård. Tidligere våningshus. Foto Byantikvaren.

Sammendrag og vernepolitiske retningslinjer.

Inntil midten av vårt århundre ble det drevet gårdsdrift på fjellsiden med husdyr på beite i det fremdeles åpne kulturlandskapet. Fjellgårdenes topografiske plassering og veiframføring gir innblikk i brukernes levesett og livsvilkår og de bevarte bygningene og deler av gårdsstier framstår i dag som bynære kulturminner fra primærnæringsens periode med antikvarisk egenverdi og miljøverdi.

Elveleiene på fjellsiden er og har alltid vært, en viktig del av det historiske landskap. I den preindustrielle periode dannet de ofte naturlige grenser mellom gårdsbrukene. Historiske kart angir mindre gårdsstier mellom brukene og elveløpene og i noen tilfelle kan disse gjenfinnes idag som opparbeidete turstier.

Bygrensen fra 1789 og deler av de gamle gårdsgrensene har satt varige spor i landskapet. Utbyggingen av Nordre Skansemyren gård viser en skarp grenseoppgang mellom de gamle gårdsgrensene og tomtearealet mot nord (Bleken gård) og mot sør (Søre Skansemyren gård) som er opprettholdt som grøntareal og/eller opparbeidet til almenne funksjoner. Gårdsgrensen mellom Søre Skansemyren gård og Nordre Starefoss gård var sammenfallende med den gamle bygrensen. Idag avtegner den seg som sørlig grense for fjellsidens lett synbare aksiale grøntområde. Endregårdens tidligere grense mot sør og andre gårdsgrenser er også nedfelt som vegger i fjellsidens grønne kors. Med sine grunntrekk utformet som et resultat av tidligere gårdsgrenser og den gamle bygrensen, har grøntdraget vesentlige kulturhistorisk verdier som bør bevares.

Et annet grøntareal av kulturhistorisk verdi finner vi mellom Cappes vei og Brattlien. Det gamle kulturlandskapsområdet ble av topografiske årsaker grenselinje både for vegetasjon og for middelalder-bebyggelsen. Med sin kulturhistorisk begrunnelse inngår grøntarealet om en viktig del av Fjellsidens visuelle karakter.

UTBYGGING AV OMRÅDET.

Planområdet inneholder boligbebyggelse fra 1700- tallet og fram til idag. Vi finner urban bebyggelse som kan dateres tilbake til 1700 og 1800-tallet, villa-arkitektur fra andre halvdel av 1800-tallet og fram til vår egen tid. Her er eksempler på sosial boligbygging fra 1920-tallet og boligbyggelag fra 1950-tallet. Bebyggelsesmønsteret varierer fra tett urban trehusbebyggelse, til tre- og murbebyggelse med relativt små hager og videre til villabebyggelse med store og ofte planlagte hager.

Bebyggelsen på Fjellsiden består av grupper av boliger i en grønn og sør/vest-vent skråning. Terrenget er mange steder svært bratt, veiene snor seg opp fjellsiden og bebyggelsen ligger langs disse. Der bygningene er plassert er der en liten flate (naturlig eller bygget møysommelig opp), rundt bygningene er det ofte terrasserte hager.

Den tidligste boligbebyggelsen ligger i områdene Skiven og Fløen. Senere startet utbyggingen av Kalfaret villaområde. Etter bybrannen i Bergen sentrum i 1916 var bolignøden stor. Årstad herred ble innlemmet i Bergen kommune i 1915 og hele Bergensdalen ble planlagt til boligbebyggelse. Dette førte til en stor interesse for sentrumsnære boligtomter, og den lettest tilgjengelige delen av planområdet ble raskt bygget.

Tidlig urban trehusbebyggelse

Innenfor dagens planområde utmerker områdene Skiven og Nubben/Fløen seg med tett småhusbebyggelse. Skiven var lokalisert til området rundt Asylplass og nedre del Skivebakken. Skiven lå i rimelig nærhet av byens historiske sentrum og var fram til midten av 1700-tallet et populært rekreasjons- og forlystelsesområde med badstu , skjenkested og skytebane.

Passasjene og plassen som senere ble til Molløesmuget, Asylsmuget, Heggebakken, Asylplass og nedre del av Skivebakken framkommer allerede på Reichborns kart fra 1776. Fra Manufacturhusets grunnleiebøker framgår det at flere av husene i området kan dateres til 1700-tallet. Storparten av bebyggelsen ble imidlertid reist på 1800-tallet. Blant de eldste bolighusene i strøket finner vi Heggebakken 1. Dorthe Engelbrechtsdotters nabohus ble bygget i første halvdel av 1700-tallet, muligens bare noen år etter brannen i 1702. Om en ser bort fra den dårlige tilpassete og antatt midlertidige ustillingsmonteren mot Kong Oscarsgate, har ikke Heggebakken 1 gjennomgått større eksteriørmessige endringer.

Øst for Heggebakken 1 ligger Asylet eller Seminarum Fredericianum. Bygningen fra 1700-tallet er ett av byens eldste trehus og teller blant landets beste eksempler på monumentalarkitektur i tre. Den opprinnelige betegnelsen ble gitt til ære for kong Fredrik V som godkjente planene om utdanningsinstitusjonen i 1750. Asylet ble vedtaksfredet i 1927 og er eiet av Stiftelsen Bergen Barneasyl.

Molløesmuget har sitt navn etter Andreas Molløe som virket som kateket ved Domkirken i første halvdel av 1700-tallet. Molløe eide grunnen som senere fikk adresse Molløesmauet 2-4 og som ble tatt i bruk for Domkirkens Fattigskole. En rekke av bygningene i Molløesmuget, som i området for øvrig, har antikvarisk egen- og miljøverdi.

Øst for "Passagen til Skiven", eller dagens Skivebakke, lå på 1700-tallet Cappes Eng. Kjøpmannen Gerhard Cappe satt som eier av området som ble utbygd og regulert i 1880-90 årene. Store deler av bebyggelsen skriver seg fra denne perioden. Mot nord løper Cappes vei sammen med Bispengsgaten som ble sprengt inn i fjellet bak Domkirken ved århundreskiftet. Bebyggelsen i Bispengsgaten danner sammenhengende rekker ned til Lille Øvregate og må sees i sammenheng med den verneverdige bebyggelsen i området.

Lyder Sagens eiendommen i Skivebakken, med den tidligere velkjendte terrassehagen, ble gjennomskåret i forbindelse med anleggelsen av Cappes vei. I nyere tid er det funnet rester etter gammel terrassering (Skivebakken 16). En gang hadde sannsynligvis Cappe selv også et hageanlegg. Sammen peker dette i retning av muligheten for udokumentert gammel hagekultur i området.

Den øvre del av Skivebakken ble opparbeidet og bygget ut i siste halvdel av 1800-tallet. Trehusbebyggelsen dominerer området, men også Skivebakken har innslag av 3etasjers murbebyggelse. I 1911 ble det framlagt forslag til opparbeidelse av veiforbindelse mellom "Skrænten" dvs. Promsgate og eiendommen Brattlien. Bebyggelse langs det som skulle bli veiløpet Brattlien, hadde særlig funnet sted i nordlige og sørlige del og opptil annet tiår av dette århundre gikk fotgjengere på en smal gjennomgangssti i fjellveggen fra Brattlien 30a (gammel adresse) til Promsgate. Særlig er trehusbebyggelsen ved utløpet mot Leitet i sør av høy verneverdi. Etter at veiforbindelsen var anlagt, spredte villabebyggelsen seg langs veiløpet.

Området Fløen som idag avgrenses av Nubben i nord, Møllendalsveien i sørvest og øvre del av Fløenbakken i sørøst, var tidligere et grenseområde mellom byen og dets omland. Fløenbekken som renner mellom Kalfarveien 108 og 110, har i historisk sammenheng vært en svært viktig grensemarkering. Den dannet nordgrensen for den gamle kongsgården Alrekstad og fungerte trolig som bygrense i Byloven fastsatt i 1276. Senere dannet elven den geistlige grense mellom Domkirken sokn og Årstad sokn og den verdslige grense for byens tagemark. Fram til 1915 fungerte elven som en del av grensen mellom Bergen kommune og Årstad herred.

Det er rimelig å anta at småhusbebyggelsen ved enden av Kalfarveien vokste fram som et resultat av nærheten til viktige innfartsårer og som følge av tidlig næringsdrift i området. I siste halvdel av forrige århundre bidro industrietablering på vestre side og boligbebyggelsen på østre side av Kalfarveiens sørlige del til å gi området et bymessig preg. Bebyggelsen nederst i Kalfarveien og i Fløenbakken ble blant annet benyttet som boliger for arbeidere på det Sembske og senere Hansa bryggeri, og kom til å stå i kontrast til villabebyggelsen med private parkanlegg lenger mot nord og øst på Kalfaret.

Asylplass. Seminarium Fredericianum. Mot øst. Foto Byantikvaren.

Asylplass. Mot vest. Heggebakken 1 til høyre i bildet. Foto Byantikvaren.

Skivebakken. Miljøbilde. Foto Byantikvaren.

Molløesmuget, mot Kong Oscarsgate. Foto Byantikvaren.

Østre hjørne Asylplass. Miljøbilde. Foto Byantikvaren.

Cappes vei. Foto Byantikvaren.

Fløen. Gammel bebyggelse. Foto Byantikvaren.

Rester etter kafè Knatten. Foto Byantikvaren.

Restauranter. Lyststeder. Sommersteder.

Kalfarveiens status som ferdselsåre mot sør, ga tidlig grunnlag for gjestgiveri og vertshusdrift. I siste halvdel av forrige århundre skapte interessen for åpen natur og friluftsliv et nytt kundegrunnlag som resulterte i restaurantdrift på fjellsiden.

I forbindelse med opparbeidelsen av Fløisvingene, søkte i 1889 styret i Skog-og Træplantningsselskapet om oppføring av en fjellstue i "norsk stil" ved Fløistangen. Fløistuen ble en enorm suksess, men flere ga uttrykk for ønske om en lettere tilkomst. Fløibanen kom i drift i 1918 og syv år senere åpnet Fløirestauranten. Opparbeidelsen av Nordre og Søre Kamvei samt tilgjengelighet ved kabelbane, førte til at Fløistuen etter hvert kom i skyggen av sin fasjonable nabo.

Arkitekt Einar Oscar Schou sto for utformingen av både stasjonsbygningene og restauranten. I sitt første restaurantutkast foreslo Schou et monumentalt bygg med tårn, oppført i stein skutt ut på tomten. Ved Tilsynsrådets behandling ble tårnalternativet og materialvalget forkastet og bygningskroppen trukket noe tilbake fra "Kammen". Hovedløsningen med en restaurantfløy og en tverrgående fløy for selskapsrom beholdt.

Som arkitekt sto Schou ansvarlig for detaljeringen av både interiør og eksteriør, og bygningens arkitektoniske verdi framkommer ved samspillet mellom form, detaljering, materialvalg og fargevalg. Fløirestauranten ble bygget i tremateriale med liggende kledning som opprinnelig ble beiset i mørk brunt. Bygningen tar opp i seg en rekke arkitektoniske strømninger. Tydeligst uttrykt er inspirasjonen fra datidens klassisistiske ideal, men arkitekten ønsket også å knytte an til lokale og nasjonale tradisjoner med referanser til friluftsliv og rekreasjon.

I flere år sto Fløirestauranten til nedfalls og tilfeldige provisorier forringet bygningens arkitektoniske formspråk og detaljrikdom. I oktober 1985 fattet Bergen formannskap vedtak om at Fløirestauranten skulle rives. At vedtaket aldri kom til gjennomføring, kan neppe beklages idag.

Av Cafè Knatten er bare ruinene tilbake. Plassert på en avsats hvor Søre Kamveien møter Knattenveien, hadde Caféen en av byens mest spektakulære utsyn mot alle himmelretninger. Den første utbygging på Knatten ble foretatt av eieren av Lille Starefoss gård ved århundreskiftet. I forbindelse med modernisering omkring 1930 ble det bl.a konstruert en overbygget danseplattung. Cafè Knatten var i mellomkrigstiden et svært populært utfartssted med adkomst fra Fløien via Kamveien eller fra Kalfaret over Bellevue.

Eiendommen Bellevue var for to hundre år siden del av Lille Starefoss gård som i helhet ble kjøpt av L.H.Wentzel 1798. Selger var Nicolaysen på Kalfaret. På et lite platå i fjellsiden med praktfull utsikt over Årstad og Bergensdalen bygget Wentzel sitt lyststed Bellevue. På Dreierprospektet fra 1801 sees huset, som minner meget om Brødretomten, uten nabohus, bare omgitt av nakne fjellsider.

Lyststedet var et populært sted for det festglade borgerskap, og fortsatte å være det også etter at stedet ble ombygget til restaurant i 1899. Bygningen som idag har adresse Bellevuebakken 9, ble totalt forandret til sveitserstil og har i årene som restaurant vært bygget om og endret flere ganger. Tilbygg og endringer med enkelte bevarte elementer av sveitserstil karakteriserer bygningen idag.

Årstad gård ble, som en del av Nonnesæter gods, gitt i gave til Vincent Lunge i 1528. Gården gikk i arv som ladegård under Lungegården inntil 1701 da Årstad fikk selvstendig eier. Herregården ble drevet av forpaktere og anvendelse av stedet som lyststed/sommerbolig eller helårsbolig varierte fra eier til eier. I begynnelsen av det nittende århundre ble store deler av gården stukket ut : Grønneviken, Øvre og Nedre Møllendal, Bjørndalen, Søndre og Nordre Fløen, Nordbø, Nybø, Lappen, Haraldsplass og Garmannslund.

Lystgården Årstad er gjenngitt på flere Dreierprospekter fra begynnelsen av 1800-årene. Gjenngivelsene viser et hovedhus av anseelig størrelse (grunnplan : 11,5 x 18 m) med midtark og vinduer i tre høyder. Foran huset sees en vakker hage med lysthus og den bevarte Louis XVI hageportalen i sør. Som vanlig var på en lystgård, fantes også en opparbeidet fiskedam og skråningen mot Fløenbakken var beplantet og anlagt med gangveier.

Bygningen ble bygget om til sveitserstil i siste halvdel av 1800-tallet, men verdifulle detaljer fra tidligere stilepoker er bevart. I dag forteller den tydelig utskårne M i skolens værhane om Meyer-dynastiets periode på Årstad. Meyer-familien ble de siste private eiere av Årstad. I 1898 kjøpte Bergen kommune eiendommen og to år senere ble stedet tatt i bruk som spesialskole eller oppdragelsesanstalt i tråd med tidens krav om å "udskille alle skadelige Elementer af Folkeskolen."

I likhet med Årstad gård, opphørte Kalfaret å være en del av Lungegården ved begynnelsen av 1700-tallet. Landområdet som besto av Store Starefoss gård, Lille Starefoss gård, Nubben gård(er) og Kalfaret, byttet eiere flere ganger og ble etter noen tiår samlet på en hånd. Den store eiendommen ble kjøpt av Lauritz Holte Nicolaysen i 1786 og omkring fem år senere sto den staselige hovedbygningen på Store Kalfaret ferdig. Hovedhuset som er gjenngitt på en rekke Dreierprospekter, var i to fulle etasjer og med en grunnflate på 8m x 22m. Bygningen lå på Kalfartoppen med hovedfasaden vendt nordvestover mot byen. Tilhørende lystgården var en rekke uthus. Påstående bygninger med adresse Kalfarveien 43 og 45 er ombygninger, eller rettere nybygg, på to av gårdsbygningenes byggegrunn, med antatt byggeår 1870.

Like etter at Nicolaysen hadde overtatt Store Kalfaret, solgte han en parcell av betydelig størrelse på nordøstre side av Kalfarveien som fikk navnet Lille Kalfaret. Lyststed som ble bygget her, var i likhet med Store Kalfaret et imponerende anlegg. Den rektangulære hovedbygningen var ved hjelp av stensemur bygget sammen med en bakenforliggende bodbygning og dannet en innelukket gårds plass. Som inngang til gårds plassen var hver mur forsynt med store portaler. To år etter at Lille Kalfaret ble revet i 1917, tegnet Ole Landmark et nybygg på tomten. Nybygget kan betraktes som en etterligning av det tidligere lyststedet og har idag adresse Kalfarveien 48.

Fra Kalfarveien førte tidligere to nær symmetriske gangveier opp til lyststedet. Den sørligste av disse er fremdeles intakt.

Tidligere Årstad gård. Foto Byantikvaren.

Hageportal. Tidligere Årstad gård. Foto Byantikvaren.

Kalfarbakken. Kalfarveien 54. Foto Byantikvaren.

Tidligere villa Harmoni. Lyststed Kalvedalsveien 7. Foto Byantikvaren.

Ved Kalvedalsveien like nord for øvre Nubbeelven (ved senere Hansa), ble det mot slutten av 1700-tallet oppført et lyststed som fikk navnet Harmoni. Huset hadde hovedfasade mot Store Lungegårdsvann og terrassert hageanlegg i skråningen ned til Kalfarveien. Den opparbeidete parken har forlenget måttet vike plass for Hansas nybygg og Kalvedalsveiens utvidelse har ført trafikken påtrengende nær husveggen. Det gamle lyststedet som idag har adresse Kalvedalsveien 7, har gjennomgått flere eksteriørmessige og interiørmessige endringer. I en periode fungerte bygningen som legebolig for ansatte på Hansa Bryggerier.

Skipsbygger Annanias Dekke oppførte sitt sommerhus på Kalfaret omkring 1870. Noe usikkerhet er knyttet til byggeåret og enkelte arkitektoniske trekk kan tyde på at huset er eldre. Idag framstår bygningen som et sveitserhus av eldre type. Bygningen har gjennomgått en del forandringer, men endringene har ikke virket arkitektonisk ødeleggende for huset. Det tidligere sommerstedet "Fredheim" har idag adresse Kalfarveien 53.

Noe lenger sør i Kalfarveien ligger et annet tidligere sommersted, også bygget av en av Bergens mest velstående menn. Stilmessig hører sommerhuset i Kalfarveien 77 hjemme i historismen. Konsul Peter Jebsen satt som byggherre for trevillaen som ble reist i 1869. Som et kuriosium kan det nevnes at dette huset i Nubben er det eneste privathus i Bergen hvor kong Haakon VII har residert. Det skjedde i forbindelse med åpningen av Bergensbanen i 1909.

I 1912 overdro arvingene etter Sofie Jebsen eiendommen til Handelstandens forening som tok den i bruk som aldersbolig. Femti år senere begynte vedlikeholdsutgiftene å bli tyngende og det ble klart bygget ikke lenger fylte tidens krav. I 1983 ble det fattet beslutning om nedleggelse,

og deler av det rikt dekorerte interiøret ble solgt på auksjon i 1984. Gamle Bergen tok hånd om den nygotiske ornamentikk fra annen etasje. Bygningen ble kjøpt av Døves menighet i juni 1984 og mye arbeid er nedlagt i forsøk på å tilbakeføre dekoren. Døvekirken ble bygget i hagen og innviet i 1989. Ved innkjørselen fra Kalfarveien ligger det tidligere sommerstedets stallbygning. Stallbygningen som idag bli benyttet til lager, er i svært dårlig forfatning.

Langs Gamle Kalvedalsvei ble det på samme tidspunkt bygget flere sveitserhus, med sommeropphold som antatt opprinnelig funksjon. Villa "Sollien" med adresse Gamle Kalvedalsvei 20 og villa "Sorgenfri" i nummer 32 er eksempler på dette. Den tidligere stallbygningen på "Sorgenfri" er idag innredet til bolig og har adresse Bellevuebakken 2. Den åpne, sylinderformet brønnen like ved den gamle stallbygningen er bevart. Gamle Kalvedalsvei 36 "Vegali" hadde også sommerbolig som antatt opprinnelig funksjon og slutter seg stilmessig til de andre sveitserhusene i miljøet.

På samme tid som utbyggingen av sommerhus fant sted, vokste Kalfarets omdømme som attraktivt område også for helårsboliger. Sommerstedene gikk gradvis over til å bli permanente boliger og Kalfarområdet tok form som byens mest fornemme forstad.

Kalfarets villaområde med hageanlegg.

Bak den første utbyggingen på Kalfaret sto en liten gruppe velstående bergensere som snart satte standard for bomiljøet. Sosial status og økonomisk trygghet kjennetegnet lokalbefolkningen og satte sitt preg på utformingen av eiendommene. Ved utbyggingen av området spilte utskilling tomteland fra Store Kalfaret gård en sentral rolle. På kart fra 1880 finner vi Kalfarveien 48 og 54 og Forskjønnelsen 5 avmerket som "Lille Kalfaret" og Kalfarli 3 merket som "Nye Kalfaret". Sammen med Kalfarveien 37, 43, 45 (Store Kalfaret), samt Kalfarveien 53 og Villa Harmoni, utgjør de idag vår beste kulturhistoriske og arkitekturhistoriske dokumentasjon på Kalfarets opprinnelige villabebyggelse.

I 1892-93 ble det sprengt ut en ny 6 meters bred veiforbindelse mellom Kalfarveien og Årstadveien og 13 år senere ble veitraseen mellom den "nye" Kalvedalsveien og Fjellveien opparbeidet (Tidligere ble øvre del av Forskjønnelsen benevnt som Fjellveien). Veien fikk senere navnet Kalfarli. Samtidig ble eiendommene Kalfarveien 43, 44, 50 og 60 stukket opp og tomtene utbygd med adressene Seiersbjerget og Kalfarli.

Bergen kommunestyre forutså det økende press på byggeland som fant sted ved århundreskiftet og vedtok i 1902 forskrifter for villamessige bebyggelse i området. Vedtektene fastslår eksempelvis at ingen tomt må bebygges med mer enn en tredjedel og at de enkelte eiendommer ikke må bebygges sammenhengende. Videre påpekes det at ingen bygning må komme nabogrunn eller vei av 6 meters bredde nærmere enn 5 meter. For Fjellveiens del ble det satt forbud mot utbygging nærmere enn 10 meter langs veiens vestre side.

Utbyggingen rundt århundreskiftet befestet Kalfarområdets posisjon som attraktivt boområde for byens mest velstående borgere, og i samsvar med internasjonale strømninger var interessen for hagekultur framtrekkende. Helt siden de første lystgårder og sommersteder hadde byggherrene på Kalfaret lagt ned adskillig omtanke i opparbeidelsen av storslåtte hageanlegg. Hus og hage ble sett i sammenheng og ofte utformet slik at deres arkitektoniske kvaliteter ble gjensidig framhevet og det estetiske helhetsinntrykket styrket.

De tidlige hageanleggene på lyststedet Harmoni og dels på Årstad viser påvirkningen av den barokke hages strenge og geometriske form. Mot slutten av 1700-tallet ble innflytelsen av engelske landskapshager åpenbar på Kalfaret. Da familien Nicolaysen satt som eier av Store Kalfaret gård, strakte grønne marker seg fra Kalfartoppen og nedover mot vannet og mot Fløen. Skrevne kilder på utformingen av hageanlegget er ikke tilgjengelig, men fra malerier kan vi anta at små, romantiske broer førte over bekkeløpene og hageganger svinget seg gjennom landskapet. Noen steder var hagegangene utvidet for å gjøre plass til en eller flere benker og som i alle andre større hageanlegg fantes en paviljong eller lysthus.

De best bevarte landskapshagene fra 1800-tallet har i dag adresse Kalfarveien 37 (Sofienlund) og Kalfarveien 77. Sistnevnte hageanlegg var opprinnelig på ca. 6 mål. Begge er registrert i Riksantikvarens liste over historiske hager. Sistnevnte eiendom strakte seg opprinnelig mot sør ned til Fløenbekken. Anlegget er idag redusert både i omfang og som et resultat av manglende vedlikehold. Kalfarveien 37 er sannsynligvis den eneste større eiendom som ikke har fått sitt tomtareal beskåret i løpet av dette århundre. Den vakre sveitervillaen er pusset opp med pietet.

Dessverre er det ikke utvist tilsvarende omtanke overfor hageanlegget med Kalfarets siste lysthus. Lysthuset inngår som en del av et kultuhistorisk hagemiljø og kan bare opprettholdes som det betydelig kulturminne det er ved at det omkringliggende miljø forblir ubeskåret.

Blant villaeierne på Kalfaret var det ikke uvanlig å la arkitekter stå for utformingen av hagene. I noen tilfelle ble hagene tegnet samtidig med nybygg og av samme arkitekt eller hagene ble utformet av egne hagearkitekter på samme eller senere tidspunkt. En høyt skattet hagearkitekt var Ingolf Eide. Eide virket i Bergen fra omkring århundreskiftet til slutten av trettitallet og har stått bak en rekke av byens offentlige og private parkanlegg. Blant de mest kjent kan nevnes Byparken, Muséhagen, Teaterparken og parkene på Gamlehaugen og Lea Hall.

En oversiktsliste over Eides arbeider og anlegg i Bergensområde viser at Kalfaret er svært godt representert. Listen gir ingen presis kopling til gateadresse, men ved hjelp av andre kilder og kunnskaper om Eides hagekunst, er det mulig med en rimelig grad av sannsynlighet å fastsette hvilke hager Eide står bak.

Den mest kjente og best vedlikeholdte av Eides hager har idag adresse Kalfarveien 48, det tidligere Lille Kalfaret. I stil eller genre klassifiserer hagen som fjellhage. Hagen er terrengtilpasset og kjennetegnet ved Eides bruk av smale hagesstier, steinbed og forstøtningsmurer i gråstein. Et lignende hageanlegg finnes i Kalvedalsvei 43a, også tegnet av Ingolf Eide. På naboeiendommen Kalvedalsveien 45, har Eide også høyst sannsynlig stått for hagearkitekturen. Det tidligere parkanlegget er i dag svært overgrodd og den gamle steintrappen ned til Kalfarveien er knapt synbar. Seiersbjerget 23 og Anna Jebsens Minde i Kalfarveien 83 har også en hagearkitektoniske utforming signert Ingolf Eide. Som i de fleste andre tilfelle er det også for disse eiendommenes vedkommende lite igjen av tidligere tiders hagekultur. Av Eides mindre hager på fjellsiden kan nevnes Kalfarli 5 og Øvre Kalfarli 42.

Sammendrag med vernepolitiske retningslinjer.

Bebyggelsen innenfor området har et mangfold av arkitektoniske og kulturhistoriske kvaliteter. I det sentrumsnære området Skiven har de trange passasjene, plassdannelsen og smauene lagt nærmest uberørte i flere hundre år, og store deler av bebyggelsen kan datere sitt byggeår til 1800-tallet, i noen tilfelle enda tidligere. Cappes vei ble bygget ut innenfor en kort tidsramme og har en relativ homogen bygningsmasse. Utbyggingen ligger i tid noe senere enn Skiven, men har i likhet med sistnevnte område høy kulturhistorisk interesse og antikvarisk miljøverdi .

Området er sårbart og trenger ut fra alder og autensitet særskilt vern. Et forslag om områdemessig spesialregulering på bakgrunn av verneverdi, forutsetter en beskyttende omkringsliggende sone. Dette er særlig viktig i omtalte område hvor opprettholdelsen av den omkransende landskapstype er av vesentlige betydning for strøkets historiske karakter. Områdevernet må også ivareta gateløp og det gamle byrom Asylplass.

Til tross for jernbanetrase og veiutvidelse har Fløen, på samme måte som de gamle byområdene i og ved Skiven, forblitt relativt uberørt av dette århundrets utvikling. Elveleiet som fremdeles delvis renner åpent mellom den gamle bebyggelsen, har som grensemarkering tilbake til middelalderen, vesentlig historiefortellende verdi.

Fløyrestauranten er en av byens mest eksponerte bygninger og har forlengst blitt et fast landemerke for bergenserne. Restaurantbygningen må sammen med stasjonsbygningen, betraktes som en helhet. Dens arkitektoniske og antikvariske verdier kan ikke bestrides.

En tur gjennom villastrøket på Kalfaret er som en arkitekturhistorisk forelesning. Sosialhistorisk viser utbyggingen på Kalfaret hvordan utforming av bolig og bomiljø kan avspeile sosial status og befeste sosiale og økonomiske ulikheter. Kulturhistorisk forteller den tidlige utbygging av området om hvordan også bergenserne ble påvirket av europeiske strømninger og lot seg innfluere av 1700-tallets oppfatninger om det åpne landskaps helsebringende betydning.

Under norsk lovgivning har ikke hager eller private parkanlegg noe særskilt vern. Som et resultat har en rekke vesentlige kulturhistoriske minner gått tapt. Byantikvaren ser det som viktig å bevare hagearealene på Kalfaret, særlig i de tilfelle hvor det foreligger en arkitektoniske tilknytning mellom hus og hage.

I forrige århundre var Kalfaralléen bergensernes yndlingspromenade om formiddagen. (Nygårdsalléen var det fasjonable sted ettermiddag og kveld). I 1916 hevdet Schnitler at "Kalfaret med sin aarhundrede gamle lindeallé, sin tætte række av velholdte haver bak maleriske murer og klippede hækker, sine stille kirkegaardsanlæg . . . og synet utover Lungegaardsvandets speil, over fjeldene, fjorden og byen - (er) endnu den skjønneste promenade, vort land eier". Selv idag, etter at utsikten til sjøen er utestengt og gaten blitt en sterkt belastet trafikkåre, har Kalfarveien med omkringliggende miljø bevart mye av sin egenart intakt.

Denne egenart, med sitt mangfold av estetiske, historiske og antikvariske verdier, gjør området kvalifisert til særkilte vernetiltak. Ulike forhold setter imidlertid Kalfarets spesielle kvaliteter i fare. En rekke av de staselige villaene fra århundreskiftet, viser idag tydelige tretthetstegn. Villaene har høye vedlikeholdsutgifter og etterkommerne etter de pengesterke byggherrene er i de aller fleste tilfelle flyttet ut. Svært få av hageanleggene som ofte var arkitektonisk avstemt med bolighuset, er opprettholdt. Mange er sterkt verdiforringet enten ved fortetting eller ved manglende vedlikehold. I økende grad har også forhold utenfor planområdet virket bestemmende på bomiljøet på fjellsiden. Særlig har støybelastningen fra jernbanen, helikopterbasen og trafikkmaskinen på Nygårdstangen bidradd til å gjøre området mindre attraktivt. For å møte disse utfordringene og fungere etter intensjonen forutsettes gjennomtenkte bestemmelser på ulike nivå.

Kalfarveien 77(a). Hagefasade. Foto Byantikvaren.

**Detalj fra hage Kalfarveien 77. Hagebord og benker med fabeldyrføtter.
Foto Byantikvaren.**

"Fredheim". Tidligere sommersted. Kalfarveien 53. Foto Byantikvaren.

Lysthus. Kalfarveien 37. Foto Byantikvaren.

SAMORDNETE UTBYGGINGSPROSJEKTER.

Tanken på egne boliger, ikke bare for de økonomisk bedrestilte, men for alle lag i befolkningen, vokste seg stadig sterkere etter århundreskiftet. Leiegårdsutbyggingen i privat regi siste tiår av attenhundretallet hadde ikke klart å holde tritt med befolkningsveksten, og ble i mange tilfelle bygget billig uten kvalitetsmessig tilfredsstillende standarder. Samtidig begynte påvirkning fra Art and Craft bevegelsen å gjøre seg gjeldende med krav om å gjenreise kvaliteten som de mente var gått tapt i industrisamfunnet, både når det gjaldt kunst, håndverk og arkitektur.

Ifølge bevegelsen skulle arkitektene konsentrere seg om å skape vakre og funksjonelle "hverdagshus". Det nye hjemmeidealet, hvor helse, moral og trivsel var viktige bærebjelker, har røtter tilbake til den engelske Domestic Revival retningen. Sammen med skjerpete krav til hygienisk standard, ble viktigheten av sol og lys understreket. Hus og hage og funksjonsdifferansiering mellom bolig-rekreasjon- og produksjonssoner la grunnlaget for Egne hjem bevegelsen med etablering av hagebyer og hageforsteder.

Fra de kommunale myndigheters side ble det utarbeidet strengere plankrav i forbindelse med utbyggingsprosjekter. Bygningsloven av 1899 vanskeliggjorde utbygging på uregulert mark. Utarbeidelse av delplaner resulterte i intensiverte oppkjøp av tomteland i byens utkanter. Nedfelt i lovverket lå også forsøk på å fremme idealene omkring hagebytenkningen. Målsettingen om et hus og en hage til hver familie, viste seg imidlertid lite realistisk. Utbygging i form av større enheter ble en økonomisk nødvendighet, utfordringen ble hvordan de nye leiegårdene skulle utformes.

Samtidig ble det tydelig at private foretak ikke hadde tilstrekkelige ressurser til å dekke bolig-behovet, og de kommunale myndigheter ble med varierende økonomisk engasjement trukket inn i nye boligprosjekter. En løsning ble at kommunen ga støtte til bolig- og byggeselskaper ved å stille billige tomter til disposisjon.

Byggeselskap i Lappen.

Både Lappen 14-30 (alle partall) med byggherre Byggeselskapet Ulrikken og Lappen 9a mm. med byggherre Egne Hjem a/s, ble tegnet av Olaf Jahnsen. Jahnsen var i de første tiårene 1900-tallet en av Bergens mest produktive arkitekter. I hovedsak tegnet han eneboliger, men Jahnsen fungerte også som arkitekt for en rekke byggeselskaper. Stilmessig var nybarokken, ofte kombinert med trekk fra jugend-stilen, en vesentlig faktor i arkitekturen i perioden rundt første verdenskrig. Disse trekkene gjenfinnes også hos Olaf Jahnsen.

Boligkomplekset Egne Hjem på Nordbø ble tegnet i 1918 og inneholder 50 treroms og 25 toroms leiligheter. I likhet med flere andre av Jahnsens prosjekter, er boligkomplekset i Lappen bygd opp av enkelthus i 2 1/2 til 3 etasjer med en leilighet i hver etasje. Husfasadene er for en stor del like, variasjonene er først og fremst å finne i hjørne- og endepartier. Byggematerialet er mur, og ytterveggene avsluttes av en enkel rettvisklet gesims som bærer et høyt saltak med store takarker.

Anlegget består av fire husrekker, to lange og to korte parvis sammenhengende. Husrekkene er utstyrt med forhager og danner tilsammen et avlangt, uregelmessig kvartal med et felles, opparbeidet gårdsrom. I motsetning til tradisjonelle leiegårder er også gårdsfasadene gitt arkitektonisk behandling. Et eksempel på en tilsvarende bebyggelsesform finnes i Rothaugenkomplekset.

Like ved Egne Hjem komplekset ligger Byggeselskapet Ulrikkens boliger. "Søndre blok", Lappen 26-28-30, ble bygget i 1917 med Olaf Jahnsen som arkitekt. Sammenlignet med Egne Hjem, er Ulrikken anlegget langt mindre og består av tre sammenkoblete hus med hage på begge sider. Fasaden er assymetrisk med grov pussforblending. I likhet med takkonstruksjonen på Egne Hjem, er Lappen 26-28-30 utstyrt med høyt saltak og takgesimsen på samme måte som taket er oppdelt ved en rekke gavler. Søndre del har et utbygg i halvannen etasje, hvor det i første er innredet butikklokale med store buete vinduer. Anlegget som er i 2 etasjer, har tilsammen 12 leiligheter.

Byggeselskapet Ulrikken a.s. byggeanmeldte "Nordre blokk" med dagens adresse Lappen 14, 16, 18, 20, 22 og 24 i 1917. Dette anlegget er også tegnet av Olaf Jahnsen.

I Bjørndalen bygget i 1924 Boligselskapet av 1922 et anlegg bestående av to husrekker, hver bestående av fire hus omgitt av hager. I likhet med ovennevnte bygninger, er også dette anlegget bygget i mur med pussete fasader. Bjørndalen 10-24 som ble tegnet av arkitekt Westmark, inneholder 16 leiligheter fordelt på to etasjer.

Storhaugen.

Det ble i 1919 utarbeidet en reguleringsplan for Storhaugen. Deler av av bebyggelsen kan imidlertid dateres til 1910 og påfølgende år. Området består av eneboliger, tomannsboliger og rekkehus med private hager. Reguleringen er typisk for denne tids romantiske boligplanlegging med smale boligveier som slynger seg langs skråningene, blindveier og trapper. På toppen av Storhaugen ligger et parkanlegg med trær og et lite vann, bebyggelsen omkranser parken. Dette anlegget er med på å understreke den romantiske reguleringsidé.

Storhaugen 12-28 er tegnet av E.O.Schou og bygget i 1916-17. Disse rekkehusene i mur er tydelig inspirert av den engelske Art- and Craft- bevegelsen samt engelsk hageby-arkitektur.

Fra boligkomplekset Egne Hjem på Nordbø. Foto Byantikvaren.

Byggeselskapet Ulrikkens boliger. Foto Byantikvaren.

Storhaugen nr. 22 – 28, med parken i forgrunnen. Foto Byantikvaren.

Storhaugen nr. 22 – 28. Foto Byantikvaren.

Handelstandens Aldersbolig. Årstadveien 27.

Som en økonomisk forsikring mot inntektsbortfall, ble det i forrige århundre dannet en rekke yrkesbaserte sykekasser og understøttelsesforeninger. På et møte i Handelssamfunnet i 1889 ble det vedtatt et forslag framsatt av skipsreder Christian Michelsen hvor styret anmodes om å ta initiativ til opprettelse av understøttelseskasse for handelstanden. Formålet var å understøtte medlemmer og etterlatte, samt - "virke for Opprettelsen af et Aldershjem for Trængende inden Bergens Handelsstand i eller utenfor denne forening". Medlemskontingent og private gaver dannet basis for fondsmidlene.

I 1928 ble et areal av Årstad gård gitt i gave av Bergen Kommune og det ble invitert til arkitektkonkurranse. Per Grieg gikk av med seieren og resultatet ble den karakteristiske røde halvsirkelen på Årstadvollen. Særlig praktisk var huset ikke med 8 innganger og 8 trapper, toalett på gangen og badrom i kjelleren. Sannsynligvis var bygningens eksteriør utslagsgivende for konkurranseutfallet.

Tomten på Årstadvollen ga med sin frie og dominerende beliggenhet åpning for en utradisjonell bygningsform. Per Griegs treetasjers "hestesko-formete" teglstensbygning med vindusramninger, gesimser og portalomramninger i hvit puss, er idag en av Bergens beste representanter for nyklassisistiske bygg. Felles for disse bygningene er enkle, stramme hovedvolum og stiliserte klassisistiske bygningselementer og detaljer. Per Griegs sentrale dekorative element på alderhjemmet er hovedportalen med pilastre og smijerns inngangsport.

Bygningen ble under krigen okkupert av tyskerne. Deres bruk av det flate taket som friluftrestaurant medførte stor slitasje. I de påfølgende tiår var reparasjons- og vedlikeholdsutgiftene høye og vedvarende. For omkring ti år siden ble det besluttet å bygge en ny vange av teglstein utenpå den opprinnelige, sentralt heishus skulle bygges, leilighetene rustes opp og ny adkomst til leilighetene via inngangsbalkonger.

Fjeldliens byggeselskap.

Fjeldlien 1-5 er tegnet av ark. T. Hals Frølich og ble bygget i 1924. Byggherre var A/S Fjeldliens byggeselskap.

Komplekset består av tre sammenhengende hus, som er forskjøvet vertikalt med en halv etasje. Bygningen ligger på en avsats i bratt terreng. Den er oppført i mur som er pusset og malt. Mansardtaket er tekket med teglpanner, og enkle arker med pulttak gir plass til vinduer. Bygningen inneholder 12 femromsleiligheter, og går over 2½ etasje pluss underetasje. Hvert hus har tolv leiligheter på to plan. Loft og underetasjen inneholder to soverom, bad og boder.

Store Starefossen.

Villa- og rekkehusbebyggelsen i Starefossveien ble regulert i 1947 (R.22 Store Starefossen). Dette var opprinnelig arkitekt Leif Grung sitt siste større byggeprosjekt. Grung tok initiativ til kjøp av Store Starefossen gård, og startet med å utarbeide planer for utbyggingen. Arkitekt Aage Blick overtok arbeidet da Leif Grung døde i 1945.

Planen ble kalt "Starefoss terrasse" da den ble planlagt av L. Grung i 1937. Den inneholdt da ca.60 eiendommer samt parkanlegg, svømmebasseng, tennisbane og barnepark. Da planen ble realisert i 1950-årene ble tennisbanen anlagt, denne ligger her fremdeles.

Reguleringsidéen er tidstypisk, og område omtales i vedtektene som hageby. Sentralt er idéen om at de private hager skal ha en offentlig parkbelte som buffer mot den offentlige rom. Det er ikke tillat å ha adgang til det offentlige parkområdet direkte fra privat hage.

Det forutsettes i vedtektene for reguleringsplanen "at i grøntområdene bare kan oppføres bygninger som antas å være av felles betydning for hagebyens beboere, ikke vanlige boligbygg."

Husene som ble satt opp i 1950 har et modernistisk formspråk, og er av høy arkitektonisk kvalitet. Rekkehusene og eneboligene som er tegnet av Aage Blick er bygget i engelsk hulumur og er på 2 etasjer. Boligene har en enkel og sikker detaljering.

En del av denne bebyggelsen de såkalte "Svalbardhusene" ble bygget av Store Norske for sine ansatte

I reguleringsområdet er det oppført boliger som ikke er tegnet av arkitekt Aage Blick. Disse tomtene var regulert til villabebyggelse, og tegninger er godkjent av reguleringsarkitekten.

Brannmennene på Skansen

Ideene fra Egne-hjem bevegelsen og senere hagebytanken dukket som nevnt opp i Bergen allerede ved århundreskiftet. Det første samordnete utbyggingsprosjektet av denne typen ble Typografenes småhusbebyggelse i Persenbakken fra 1910. Typografenes byggeselskap fikk overdratt tomt av Bergen kommune og de opprinnelige tegningene viste 43 hus med enkel og likeartet utforming.

I kjølvannet av typografene ble det dannet en rekke yrkesbaserte byggeselskap, bl.a. Brannfunksjonærenes byggeselskap ved Rothaugen i 1916. Anlegget viste seg ikke å gi en varig løsning på boligproblemet og vel 30 år senere sendte Brannetaten inn søknad om utbygging av Nordre Skansemyren. Brigade B satte opp 4 tomannsboliger i 2 fulle etasjer i Skansemyrveien nr.16, 18, 20, 22. Arkitekten var fru Svenningsson. Brigade A satte opp 12 tomannsboliger i 1 1/2 etasje, disse har i dag adresse Skansemyrveien nr. 7, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 21 og Ole Irgensvei 92,94,96,98. Disse ble utformet av utførende byggmester.

I likhet med typografenes bebyggelse i Mulen, er bygningene på Skansen enkle og uten dekor.

Også på Skansen dreier det seg om en samordnet utbygging av identiske eller arkitektonisk nær beslektete bolighus. Utforming og byggemåte gir byggefeltet et helhetlig uttrykk som har bevart sin autensitet.

De to byggene i Ole Irgensvei blir delt av en hevdvunnen ferdselsvei for Martensgården ned mot Fjellveien.

Handelstandens Aldersbolig. Årstadveien 27. Foto Byantikvaren.

Fra rekkehusbebyggelsen i Starefossveien. Foto Byantikvaren.

ANDRE BOLIGOMRÅDER.

Årstadgjeilen.

Bebyggelsen langs Årstadgjeilen ble hovedsakelig bygget i 1920- og 30-årene. Den består av en blanding av villaer og mindre rekkehus bygget i tre og mur.

Bebyggelsen ligger organisert langs veien, det gamle veifaret til Alrekstad gård. Det er bygget steingjerde langs Årstadgjeilen med porter og portaler inn til hver bolig eller boliganlegg. Øverste løper steingjerdet sammen med den originale inngjerdingen av Årstad gård.

Boligene er varierte i stiluttrykk med god arkitektonisk og håndverksmessig kvalitet. Eksempler på arkitekter som er representert er P.Grieg, D.J.Muri, O.E.Schou og T.Alsaker. Området preges av nyempir og nyklassisisme.

Fjellien og Fjellveien.

I 1917 ble det utarbeidet en reguleringsplan for Fjellveien som tillot nybygging. Villabyggelsen langs Fjellveien og Fjellien er i hovedsak reist i 1920-årene.

Blauwsvei, Nubbebakken, Breidablikkveien og Årstadveien.

Hovedtyngden av boliger i dette området er bygget fra slutten av forrige århundre fram til rundt 1930. Den seneste utbygging har funnet sted ved utskillinger fra den tidligere sommerboligen Breidablikk. Rester fra det gamle hageanlegget, som med sannsynlighet ble tegnet av Ingolf Eide, finnes i form av hageganger på eiendommen 17f.

Generelt representerer villaene i området ulike stilretninger fra sveitserstil, drage- og jugendstil til nyklassisisme og funkisinspirert arkitektur. Det foreligger så vidt vi kan se ingen reguleringsplan for området, og det bærer preg av ulike byggherrers behov og ønsker. Området har en karakter av variert og kvalitetsmessig god villabebyggelse. Villaene med hager ligger godt plassert i terrenget langs smale veier.

Nubbebakken ligger i overgangen fra Kalfaret til tidligere Årstad herred. Arkitekten Olaf Jahnsen har tegnet syv av eneboligene i Nubbebakken i 1906-07.

Sammendrag og vernepolitiske retningslinjer.

I Bergen var det stort behov for nye boliger i mellomkrigstiden og store deler av Bergensdalen, Sandviken og Fjellsiden ble bygget ut i dette tidsrommet. Nye planidealer fikk innpass i planleggingen av nye boligområder.

“Egne Hjem”- bevegelsen med påvirkning fra E.Howards ideer om hagebyen og Arts- and Craft bevegelsens søken til det regionale og håndverksmessig kvalitet, førte til oppbygging av en rekke samordnede byggeprosjekter i Bergen kommune. Endel av disse prosjektene ble delvis finansiert ved kommunal støtte, andre er fullt ut privatfinansierte prosjekter.

Byggeselskapene i Lappen er gode eksempler på denne form for boligutbygging. Byggeselskapet Egne Hjem på Norbø og Byggeselskapet Ulrikken er tegnet av arkitekt Olaf Jahnsen og bygget ut i 1917-18. Boligkompleksene er av høy arkitektonisk kvalitet og bør etter byantikvarens vurdering gis vern gjennom bestemmelser i kommunedelplanen.

Fjeldliens byggeselskap er et annet eksempel på denne form for utbygging. Anlegget er tegnet av T. Hals Frølich. Boliganlegget har kulturhistorisk og arkitektonisk egenart som bør ivaretas.

Det ble utarbeidet en reguleringsplan for Storhaugen i 1919. Dette er et godt eksempel på en regulering med inspirasjon fra romantiske strømninger i Europa med oppmerksomhet rettet mot middelalderbyen som forbilde (Wienerarkitekten Camillo Sitte). Boligene i området har ikke et ensartet stiluttrykk, men holdes sammen av en sterk reguleringsidé. Tomtene er regulert til villa og rekkehusbebyggelse med små hager, boligveier som slynger seg langs terrenget og det felles parkanlegg med trær og et lite vann på toppen av Storhaugen. Boligkomplekset tegnet av E.O.Schou er av høy arkitektonisk kvalitet. Byantikvaren anbefaler at området for reguleringsplanen av 1919 blir gitt vernebestemmelser som ivaretar områdets karakter.

Handelstandens Aldersbolig i Årstadveien 27 ble tegnet av Per Grieg i 1928. Dette er i dag et av de beste representanter av nyklassisistiske bygg i Bergen. Det har høy arkitektonisk kvalitet og høy antikvarisk egenverdi.

Reguleringen av Store Starefossen er et eksempel på videre utvikling av hagebyidéen. I denne reguleringen er det lagt stor vekt på grøntstrukturen som samlende element både formalt og sosialt. Boligene tegnet av Aage Blick har et modernistisk formspråk og er av høy arkitektonisk kvalitet. Byantikvaren anbefaler at området omfattet av reguleringsplanen av 1947 blir gitt spesielle vernebestemmelser hvor den opprinnelige planens intensjon blir opprettholdt og arkitekturens særegenhet blir beholdt.

Brannmennesenes boligbyggelag i Skansemyrveien er et eksempel på yrkesbasert byggeselskap fra etterkrigstiden. Dette boligområdet har et enkelt, men enhetlig preg. Byantikvaren anbefaler at området gis vernebestemmelser for å opprettholde enkelheten og helheten i boligområdet.

Boligbebyggelsen langs Årsadgjeilen består av en blanding av villaer og rekkehus. Bebyggelsen ligger organisert langs det gamle veifaret Årstadgjeilen. Boligene ligger godt plassert i terrenget, og er av høy arkitektonisk kvalitet. Byantikvaren vurderer dette området som et interessant boligområde hvor utbygging i vårt århundre fungerer svært godt i samspill med middelalderens veifar. Byantikvaren anbefaler at området gis bestemmelser som ivaretar dets arkitektoniske og strukturelle karakter.

I denne gjennomgangen av boligbebyggelsen i planområdet er det fokusert på noen områder med spesielle kvaliteter. Byantikvaren vil imidlertid gjøre oppmerksom på at det i området for kommunedelplanen finnes en rekke enkeltbygninger av høy arkitektonisk og kulturhistorisk verdi. Fjellsiden sør har vært et boligområde hvor det i stor utstrekning er brukt arkitekter i planlegging av boligene. Byggherrene har i svært mange tilfeller hatt god økonomi slik at kvaliteten på boligene gjennomgående er god. Byantikvaren ser det som vesentlig at disse kvalitetene ivaretas.

KAPITTEL 3: KOMMUNIKASJONSSTUKTUR.

Fra gårdsveier til turveier.

De kommunikasjonsårer som binder sammen dagens planområde både internt og med omkringliggende områder, kan grupperes i fire hovedkategorier basert på forskjellige funksjoner eller behov i ulike historiske perioder : gårdsveier, hovedveier, turveier og veiløp utbygget i forbindelse med boligbygging. I noen tilfelle vil det være glidende overganger mellom kategoriene eller veiløp kan ha endret karakter over tid.

Gårdsveiene ble omtalt ovenfor. Deres betydning for dagens kommunikasjonsstruktur er begrenset. Ovenfor Fjellveien i den nordlige del av planområdet ble storparten av gårdsstiene rasert i forbindelse med villautbygging og nytt veinett. Tilkomsten til Endregården gikk via Skiven, som tidlig hadde bymessig bebyggelse. Opprinnelig strakte Endregårdsbakken seg fra krysset ved Cappesvei til Fjellveien. Denne tidligere gårdsveien har gradvis endret karakter og er idag opparbeidet som tilførselsvei til boliger og i tillegg benyttet som turvei og gjennomgangsvei mellom Brattlien/Leitet og Fjellveien.

På kart fra 1840 finner en vi et smalt veiløp fra toppen av dagens Skivebakke i sørøstlig retning. Traseen var sammenfallende med dagens veistrekning Leitet og førte bort til elven som fremdeles renner gjennom grøntområdet Forskjønnelsen. Idag er den sørlige del av denne stien opparbeidet til turvei.

Beiteveien og Starefossveien opp til bussholdeplassen, følger i store trekk den gamle gårdsveien til Store Starefoss gård. Den opprinnelige adkomstveien er imidlertid idag gjennomskåret av Ole Irgensvei og de nye veiene er opparbeidet i et rettere løp enn tidligere tiders gårdsvei.

Historiske kart og kilder kan indikere at dagens Bellevuebakke opprinnelig var gårdsveien som førte til Lille Starefoss gård (Nystuen gård). Gården er omtalt allerede på 1700-tallet og Bellevuebakken daterer seg med sikkerhet tilbake til første halvdel av 1800-tallet. Bebyggelsen i området var på det tidspunkt begrenset. På kart fra 1880 vises Bellevuebakken med fortsettelse øst for Fjellveien og kartmateriale fra begynnelsen av dette århundre angir veiføringen langs dagens Nystuvei fram til gården.

Idag er Bellevuebakken mellom Gamle Kalvedalsvei og Fjellveien viktig både som gjennomgangsvei/turvei og som adkomstvei til boliger. Fra Fjellveien til Nystuveien gir Bellevuebakken en fredelig fotgjengeratkomst langs elven opp til Nystuveien. Sistnevnte veiløp følger den opprinnelige gårdsveien og fungerer idag som tilkomst til boliger.

Årstadgjeilen er sannsynligvis, som veiframføring til gård, den eldste i planområdet, og ligger innenfor det foreslåtte fornminneområdet. Det gamle veifaret var/er tilknyttet Kalfarveien/Fløenbakken og førte fra sjøen og opp mot platået hvor bygningen som idag huser Årstad skole, ligger. Idag fungerer veiløpet som gjennomgangsvei og tilkomst til boliger.

Postvei. Innfartsvei.

Gårdene Nybø og Nordbø lå langs den gamle postveien over Borgerskaret. Den tidligere hovedveien til Arna fulgte nåværende trase fra byområdet via Kalfarveien, Gamle Kalvedalsvei, Kalvedalsveien og Svartedikerveien. På toppen av "Kalfarbakken" hvor veien deler seg, tok traseen over Borgerskaret av i sørøstlig retning. I sørlig retning fortsatte Kalfarveien ned til Fløen og derfra videre på Fjæreveien rundt Store Lungegårdsvannet. Inntil 1851 da broen over Nygårdsstrømmen ble bygget, var sistnevnte veiløp byens viktigste landverts forbindelse.

Landeveien over Kalfaret kan vanskelig tidfestes. Det er ikke usannsynlig at Kalfarveiens opprinnelse med veikrysset på toppen av bakken og nevnte tilførselsveier daterer seg tilbake til middelalderen. Flere historikere antar at veien til Alrekstad kongsgård har ført over Kalfaret. Både Kalfarveien og Gamle Kalvedalsvei kan med rette kalles historiske veiløp.

Kalfarets sannsynlige etymologi bidrar til å tilføre veiløpet en religionshistorisk dimensjon. På kart fra 1630 omtales veiløpet som Calvarien eller Calvariaveien som kan henseile på den tradisjonelle, katolske langfredagsprosesjonen. Prosesjonen fulgte en 1200 skritt lang strekning som tilsvarer avstanden fra St.Jacobs kirkegård til Kalfartoppen. Denne tolkningen av veinavnets opprinnelse støtter seg også på antakelsen av at St.Jacobs kirkegård i middelalderen ble kalt Jerusalem og veien (via dolorosa) endte på Seiersbjerget.

Den første kjente bebyggelse langs Kalfarveien, hadde tilknytning til veiens status som hovedinnfartsvei fra øst og sør. Bomstasjonen eller Konsumsjonshuset hvor det ble avkrevd avgift, lå ved den gamle bygrensen omtrentlig hvor Kalfarveien 32 ligger idag. På Kalfartoppen og i Fløen lå vertshus.

Mot slutten av 1700-tallet etablerte Kalfarveien seg som en av byens som byens fornemme promenadegater med beplantning av lindetrær. Blant velstående borgere vokste forståelsen av de landlege omgivelers rekreasjonsverdi og langs Kalfarveien og Gamle Kalvedalsvei ble det bygget lyststeder og sommersteder. Gradvis endret bebyggelsen karakter i retning av helårsboliger og i siste halvdel av 1800-tallet etablerte Kalfarområdet seg som byens mest fornemme og homogene villastrøk. (se avsnitt under Bebyggelsesstruktur).

Offentlige parkområder og turveier.

Mot byens sørlige grense ved Kalfarveiens østlige side ble byens første offentlige parkområde opparbeidet i 1799. Initiativet ble tatt av tollinstpektør Lassen og parken fikk navnet Lassens Minde. Grøntområdet som idag er kjent som Forskjønnelsen, strakte seg opprinnelig fra Kalfarveien til dagens gjennomkjøring mellom Kalfarli og Leitet. Det opparbeidete parkområdet som ble beplantet og utstyrt med benker, var tenkt og ble benyttet som en liten avstikker fra promenaden langs Kalfarveien.

Forskjønnelsens første turveier eller stier fulgte sannsynligvis andre løp og kurver enn dagens. I siste halvdel av 1800-tallet ble forbindelsen til Fjellveien opparbeidet og ved århundreskiftet oppkjørselen fra Kalfarveien. Veien ble utvidet og de bratte kurvene utbedret.

Da Christian Michelsens Institutt overtok Kalvedalsveien 12, var det gamle herskapshuset omkranset av en vakker park som strakte seg helt opp til Fjellveien. Et av elveløpene fra Starefossen rente gjennom eiendommen, og en gjennomgangsvei til Fjellveien ble opparbeidet. Egen gartner hadde ansvar for parkanlegget hvor det ble plantet en rekke eksotiske trær.

Instituttets bygning ble ødelagt av brann og ny bebyggelse i form av terrassehus ble reist på tomten. Utbyggingen av terrassehus betydde en nærmest total ødeleggelse av det tidligere parkanlegget. På baksiden av terrassehusene er det idag opparbeidet en gangvei som fører over elven og opp til Fjellveien. Gamle stabbestein er gjenfunnet og gangveien danner en idyllisk og fredelig gjennomgangsvei mellom Øvre Kalfarlien og Fjellveien.

Starten på det som skulle bli bergensernes framste promenadegate langs Fjellsiden, nemlig Fjellveien, ble satt i 1879. Da sendte Bergen Skog- og Træplantningsselskap inn en søknad til Bergen Kommune om å få legge en vei fra Enkefru Prahl's eiendom i Sandviken til Lassens Minde på Kalfaret. Tilbakemeldingen fra kommunens myndigheter var positsiv og allerede samme år var arbeidet med stikking og opparbeidelse igang.

I 1885 ble det avertert i Bergensavisene at veien var ferdig fra Stineplassen i nord (ved Mula) til Lassens Minde (Forskjønnelsen). Arbeidet med framføringen av veistrekningen til Bellevue ble avsluttet 9 år senere. Først i 1906 var den nordlige delen fram til Munkebotsveien ferdigstilt og Fjellveien var med det ferdigstilt i hele sin lengde. Samme år døde Ole Irgens som hadde vært en viktig drivkraft bak arbeidet, og Ambrosia Tønnesens byste av ham ble avdekket ved enden av Fløysvingene, nær stedet hvor veiutbyggingen hadde startet 27 år tidligere.

Bergen Skog- og Træplantningsselskap som hadde stått ansvarlig for utførelsen av Fjellveien, fortsatte med prosjektering og opparbeidelse av nye turveier. Fløysvingene som ledet fra Fjellveien og opp til Fløystangen, ble opparbeidet i 1891 og tilgjengeligheten til fjellet ble ytterligere forbedret ved åpningen av Fløybanen i 1918, samme år som strekningen fra Fløybanestasjonen til Blåmannsveien ble opparbeidet. Veiene på Fløyfjellet rundt "Kammen" med Søndre Kamvei sørover til Knatten ble anlagt i begynnelsen av 20-årene, delvis som nødsarbeid. Opp til Knatten, som ligger som en knaus i sørsiden av Fløyfjellet, gikk det opprinnelig en sti fra Nystuen gård. Deler av den opprinnelige stien kan fremdeles spores ved det tidligere kafèplataet. Idag er Knattenveien fra Nystuen til Søndre Kamvei en populær turvei i likhet med turveien fra Skansemyren Idrettsplass til Knattenveien/Søndre Kamvei. Sistnevnte veistrekning fører over privat eiendom og er av yngre dato.

Sammendrag med vernepolitiske retningslinjer.

Fjellsidens mangfold av kommunikasjonsårer uttrykker et intrikat nettverk av ulike historiske behov, idealer og funksjoner. Restene av gamle gårdsveier som idag anvendes som gjennomgangsveier eller turstier er idag ikke bare viktige miljøfaktorer for lokalbefolkningen, men bærere av kulturhistoriske kvaliteter som må bevares. Deler av de gamle gårdsstiene som f.eks. finnes mellom Nordre Starefoss gård og Kamveien, må betraktes som viktige historiefortellende elementer i det tidligere kulturlandskapet.

I flere tilfelle er deler av gamle gårdsstier, anvendt også i nyere tid som lokale gjennomgangsveier, forsvunnet som et resultat av boligbygging. Det gjelder f.eks. deler av Nordre Starefoss' gårdsvei og det gjelder forbindelsen mellom Endregården og Skansen. En gammel sti som med fordel kan opparbeides som turvei/gjennomgangsvei finner vi mellom Øvre Kalfarli og øvre del av Forskjønnelsen.

Opparbeidelsen av byfjellsveiene var et resultat av den økende interesse for åpen natur og friluftaktiviteter mot slutten av forrige århundre. Bak anleggelsen av Fjellveien, lå tanken på bybefolkningens tilgjengelighet til vakkert turterreng. Veien ble byens fremste promenadegate, en status den fremdeles holder. I de første tiår av vårt århundre da storparten av tomtearealet langs veien ble utskilt, var bruken av privatbil fremdeles svært uvanlig og utgjorde ingen trussel. Dette bildet har idag endret seg radikalt. I tillegg til økende trafikk til boliger, har tilkomsten til åpent turterreng via Skansemyrsveien på store utfartsdager ført til et stort antall parkeringer bl. a. ved Fløibanestasjonen i Fjellveien og ved idrettsplassen. Med tanke på framtidig bruk av veien med omkringliggende areal, må alltid dens egentlige og opprinnelige funksjon som turvei for byens befolkning, legges til grunn.

Kalfarveien er Bergens opprinnelige innfartsvei fra sør og øst. Veien løper gjennom et landskap rikt på kulturhistoriske og stilhistoriske kvaliteter med en rekke verneverdige objekter. Veifarets nordlige grense markeres ved Stadsporten, som ble påbegynt i 1628. Stadsporten er idag fredet. Sør for den gamle byporten ligger Korskirkenes assistentkirkegård, anlagt i 1837. Kirkegården er blitt omtalt som en lokal æreskirkegård og har som parkområde en unik samling av vakre, gamle trær. Kirkegården grenser mot den tidligere Pleiestiftelsens parkanlegg. Det statlige spedalskysykehuset ble tatt i bruk i 1857 og er med sin karakteristiske H-form trolig en av landets største trebygninger. Tvers over gaten ligger grøntområdet Bergen kommune kjøpte i begynnelsen av århundret for å unngå utbygging. Sørøst fra Attføringsinstituttet løper Kalfarveien gjennom kjernen av Kalfarets villaområdet, passerer Hansa bryggerier og avsluttes med den gamle trehusbebyggelsen mot Fløen.

Kalfarveiens historiske miljø er, særlig i de senere år, blitt truet gjennom ulike utbyggingsprosjekter. Assistentkirkegården har flere ganger måttet avstå grunn til NSB. Betaniens tilvekster på hver side av inngangen til Forskjønnelsen bryter med det arkitektoniske og kulturhistoriske miljø. Ved opparbeidelsen av Fløyfjellstunellen ble nedre del vegetasjon og av Forskjønnelsen bokstavelig talt skrelt inn til fjellet og nordre del av Attføringsinstituttets parkområde ødelagt. Åpning av tunellen medførte en markert støybelastning for store deler av Fjellsiden uten at adekvate tiltak ble iverksatt. I 1983 sto terrassehusene med adresse Kalfarveien 90 ferdige. Med sin plassering og kompakte arkitektur bryter dette anlegget med områdets skalering og struktur.

Byantikvaren ser det som vesentlig at opplevelsen av Kalfarveien med sitt historiske miljø opprettholdes som et helhetlig kulturminne. For å sikre sammenhengen mellom trase og omgivelser, foreslås Kalfarveien med omkringliggende tomteareal som del av spesialområde med formål bevaring.

Kalfaralléen inngår i riksantikvarens (ved Axel Mykleby) registrering av historiske hageanlegg. Det samme gjør Forskjønnelsen. På det tidspunkt da det tidligere Lassens Minde ble anlagt, fantes i Bergen en rekke private hager, men som offentlig parkanlegg anlagt med rekreasjon som formål, var parken ved bygrensen høyst sannsynlig den første. Også i nasjonal målestokk må Forskjønnelsen ha vært blant de tidligst anlagte offentlige hageanlegg. Parken var en del av det tidligere promenadestrøket og foreslås som del av spesialområdet.

Fra Forskjønnelsen. Foto Byantikvaren.

Fra Svartediksvæien. Foto Byantikvaren.

**Rester av Martensgårdens gårdssti. Merk stigningsforholdet i terrenget.
Foto Byantikvaren.**

Kalfarveien. Mot Fløen. Foto Byantikvaren.

**Fra øvre del av Bellevuebakken, tidligere Lille Starefoss gårdsvei.
Foto Byantikvaren.**

Starefossveien med "brannbrigade" hus. Foto Byantikvaren.

Skansemyren idrettsplass. Foto Byantikvaren.

KAPITTEL 4: ENKELTOBJEKT OG ANLEGG.

Tidlig håndverk og småindustri.

At der en gang har vært gruvedrift på Seiersbjerget, er idag bare av historisk interesse. Et dokument fra 1761 utarbeidet av Participantskabet i Seyer-Bjergets Bergverk forteller kort om gruen kalt Kronprins Christian. Gruvedriften kan ikke vært særlig omfattende og ingen kjente spor etter virksomheten finnes idag.

Bortsett fra bergverket, var mølledriften med fjellsidens elver som kraftkilde, det viktigste innslaget av tidlig småindustri. Vel kjent er den omfattende mølledriften ved Møllendalselven. Dette området ligger imidlertid utenfor eller på grensen av foreliggende planområde og vil ikke bli omtalt i denne sammenheng.

Møllene på Kalfaret er mindre kjente og var i omfang og produksjon mer beskjedne enn anleggene ved f.eks. Møllendalselven og Muleelven. Men også vannkraften fra Starefossbekken ble utnyttet som drivkraft av byens håndverkere. På midten av 1600-tallet bygslet 9 skomakere utmark ved Starefossen og bygget noe senere demningen som ble oppkalt etter dem. Hvorvidt det ble bygget mølle(r) ved demningen i fjellet er uvisst. Sikrere dokumentasjon for mølledrift nær Kalfarveien finnes på kart på 1730.

Den første møllen, som sannsynligvis ble bygget på 1600-tallet, lå der hvor hagen til eiendommen Gamle Kalvedalsvei 2 ligger idag. Møllen lå like nedenfor stedet hvor to av armene av Starefossbekken og elven fra Fløyfjellet løper sammen. Møllen som opprinnelig fungerte som barkemølle, ble trolig på 1700-tallet tatt i bruk som stampemølle og anvendt til beredning av råhunder og skinn.

Like vestenfor nevnte mølle, lå Kalfarets stampemølle nummer to. Bortsett fra at den var beliggende hvor Hansatunet ligger idag, finnes det lite kunnskap om møllen. Men vannkraften og mølledriften ga opphavet til Sembs bryggeri, forløperen til områdets eneste tekniske kulturminne av betydning.

Hansa bryggeri.

Da Det Sembske Bryggeri i 1891 ble omdannet til A/S Hansa Bryggeri under W.S.Platous ledelse, ble den gamle mistro til muligheten av å brygge godt øl i Bergen gjort til skamme. I de påfølgende år ble det nesten kontinuerlig foretatt utbygginger og forbedringer på fabrikkområdet. På syttitallet ble det klart at transportmessige og produksjonsmessige forhold gjorde bryggerianlegget på Kalfaret for trangt, og i november 1982 ble 1ste trinn av distribusjonsterminalen på Kokstad innviet. Fremdeles foregår all produksjon av øl på Kalfaret, mens lagring, tapping og distribusjonsapparatet er lagt til det 100 mål store anlegget på Kokstad.

Fabrikkområdet på Kalfarets viser med sitt arkitektoniske mangfold anleggets hundreårige utbyggingsperiode. Til den eldste del av bygningsmassen hører brusfabrikken mot sør og malteriet og kornloftet lenger nord. På en liten jernvimpel på toppen av "tårnet" kan en skimte årstallet 1900. Idag ligger flere av de eldste bygningene innebygget i senere utvidelser og bygningenes opprinnelige struktur er delvis gått tapt.

Det tidligere produksjonsutstyret fra de opprinnelige bygningene er idag fjernet, men både bygningsmessig og interiørmessig er bygningene rike på vakre detaljer av industrihistorisk og arkitekturhistorisk kvalitet.

Da administrasjonsbygningen ble planlagt i 1920-årene, måtte den av plasshensyn legges til vestre side av Kalfarveien. Ingolf Danielsen sto som arkitekt for bygningen som ble ferdigstilt i 1926 og fikk adressen Kalfarveien 57a. Bygningskroppen består av to rektangulære fløyer som er lagt i vinkel inntil en avrundet midtbygning med trappehus. Det opprinnelig interiøret var tegnet av Johan Christian Koren-Wiberg, som også hadde ansvar for Hansa Bryggeris etiketter. Ominnredning har gradvis endret interiøret, men den opprinnelige romstrukturen er beholdt. Både utvendige og innvendige detaljer uttrykker sans for kvalitet i materialvalg og utførelse. Helhetlig gir den tidligere administrasjonsbygningen et monumentalt og representativt inntrykk med ubestridelige arkitektoniske verdier.

Like før annen verdenskrig begynte Hansa sin utvidelse innover i Fløyfjellet. Under krigen ble fjellhallene benyttet som tilfluktsrom. Viktige papirer for en rekke sentrale institusjoner og verdifulle kunstgjenstander fant også lagringsplass her. Etter krigen ble arbeidet med fjellhallene videreført og på 60-tallet utgjorde de et areal på 15.000m².

Årene fra 1960 til 1974 ble en svært hektisk byggeperiode for bryggeriet, med blant annet nytt lagerbygg og siloer, samling av verkstedene, gjærhus i fjellet, fjellagre, utbygging av tapperiet og trykktankavdelingen. Blant de mest kjente bygningene fra denne perioden, finner vi det prisbelønte kontorbygget fra 1964 tegnet av arkitekt Atle Urheim.

Som en del av sin personalpolitikk sørget bryggeriet for boliger for sine ansatte. Det gjaldt i første rekke for ledelsen som ble tildelt rommelige villaer på Kalfartoppen og det gamle lyststedet, Kalvedalsveien 7, ble tatt i bruk som legebølig. I den sørlige ende av bryggeriområdet ble det bygget hus for maltmester, bryggerimester og verksmester og på Nordbø ble det lagt til rette for bedriftens funksjonærer/arbeidere. Allerede ved midten av forrige århundre leiet arbeiderne ved det Sembske bryggeri husvære nederst i Kalfarveien, og småhusbebyggelsen i Fløen og på østre side Kalfarveiens sørende fortsatte som rimelige boligalternativ for Hansas arbeidere.

Sammendrag og vernepolitiske retningslinjer.

På fjellsiden ga elveleiene grunnlag for tidlig næringsvirksomhet. Å kartfeste en fullstendig oversikt over alle historiske elveløp i området lar seg vanskelig gjennomføre. Kart fra 1730 viser med tydelighet elvenes framtreddende plass i landskapet, men flere kjente elveløp er ikke inntegnet. Et markert og lett gjenkjennelig trekk fra alle foreliggende historiske kart er punktet hvor elveløp fra Starefossen og Fløyfjellet løper sammen. Stedet ga en naturlig plassering for den første møllen på Kalfaret (kart 1730) og like nedenfor kom møllen ved elven som senere skulle bli bestemmende for bryggeriets lokalisering.

Vesentlige deler av de to elveløpene som smeltet sammen ved dagens adresse Kalvedalsveien 2 og la grunnlaget for mølledriften, løper fremdeles fritt. Ved Bellevuebakken 2 som er en tidligere stallbygning, ligger en gammel brønn og her, som ved elven like nordenfor, står fremdeles deler av de gamle steingjerdene. I dette området spesielt, og på hele fjellsiden generelt, utgjør elveløpene et vesentlig trekk ved det historiske kulturlandskap som bør opprettholdes.

Det brygges fremdeles øl på Hansa bryggeriers industrianlegg i Kalfarveien. Samtidig framstår bryggeriet som planområdets eneste tekniske kulturminne. Anleggets bygningsmasse gir et klart inntrykk av bedriftens kontinuerlige utvidelser med tidtypiske bygninger over et arkitektonisk tidsspenn på nesten hundre år. Flere av bygningene har høye arkitektoniske kvaliteter med interessante industrihistoriske detaljer og interiør. Hele anlegget, inkludert den tidligere verneverdige administrasjonsbygningen, må vurderes som et helhetlig teknisk kulturminneområde.

Automatisk og vedtaksfredete bygg og anlegg.

Automatisk fredet:

- Deler av planområdet ligger innen området for automatisk fredet bygrunn.
- Fløenbakken 41, Gravhaug.

Vedtaksfredet:

- Asylplass 2, Seminarium Fredericianum (Asylet).
- Kalfarveien 1, Stadsporten.
- Kalfarlien 18 inkl. Hovedbygning, garasje og hage.

Midlertig fredet:

- Svartedikerveien nr. 7.

BIBLIOGRAFI.

Trykte kilder:

BHFS nr.49 (1943) Bergenske portaler fra renessanse til empire.
BHFS nr. 4 (1898) Den gamle Kongsgård Aalreksted, nu Aarstad.
Berg, Adolph. Bergen i gamle dage. 1925.
Bergen Handelsstands Aldersboliger, 1890-1990 Jubileumsskrift.
Bruun, Magne. Hagekunst i eldre tid, 1970.
Fett, Per. Førhistorisk Minne i Midthordaland. Bergen By tillegg. 1973.
Fossen, Anders Bjarne re. Bergensernes Fjellverden. 1986.
Gamle Bergen Årbok 1979. Noen bergenske lysthus.
Gjerstad, Jo. Gjennom Fjellveien, 1985
Gjerstad, Jo. "Men om vi klædde fjeldet". 1993.
Grieg, Truls, red. Per Grieg biografi- stor kunstner, stort menneske. 1997.
Jacobsen, Petter Tønder. Sosial boligbygging i Bergen 1910-1930. Hfagoppg.K.hist.UiB.1990.
Revyen, tidsskrift, 1925.
Sandberg, Øystein. Bergensk håndverk og industri.
Schnitler, Carl W. Norske haver. 1916. Bind I og II.
Shetelig Haakon, Ålrekstad kongsgård. Årbok for Nord- og Midthordland Sogelag. 1951.
Sletten, Torstein, Under Fløyfjellet.
Sturlason, Snorre. Kongesaga.
Sælen, Fridthjof. Hundreårs Hansatid. 1991.
Trumpy, Bjørn. Bergenske Lyststeder. 1977
Øye Ingvild. Gamle byveger i Bergen .BHFS 74/1974.
Årstad skole. Jubileumsskrift 1990.

Arkivmateriale:

Fortidsminneforeningens arkiv. Antikvarisk register.
Sefrak register.
Byarkivet: Bergen kommune forhandlinger.
Statsarkivet: Matrikkelfortegnelse fra Skjold tinglag og Nordhordlands fogderi, 1838.
Panterregister og Folkeregister. Årstad herred.

OVERSIKT OVER TEMAKARTENE.

KART 1a: Middelalderens veifar og kjente lokaliteter.
Forslag til båndlegging av området rundt Alrekstad.

KART 2a: Fjellgårder, grenselinjer og kommunikasjon.

KART 2b: Lyststeder/ Sommersteder

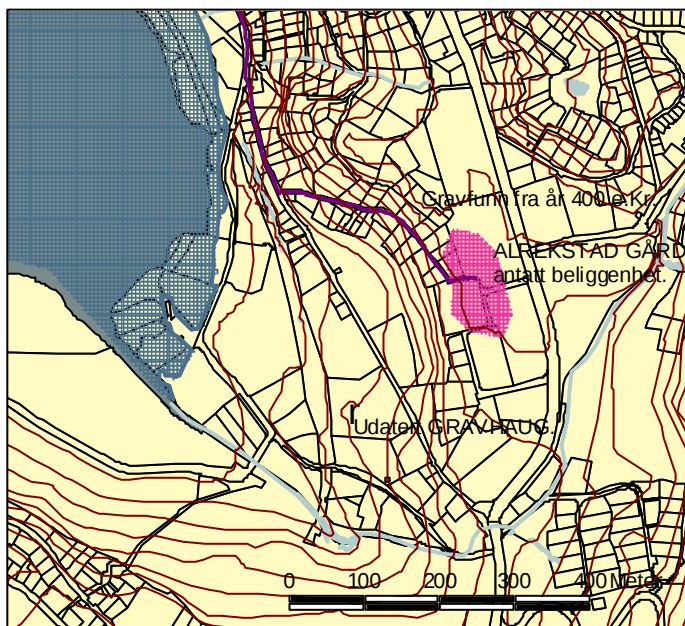
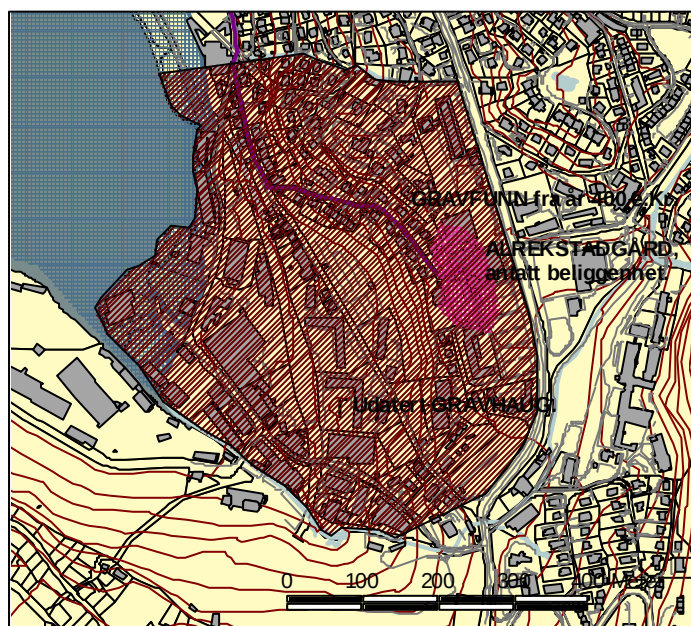
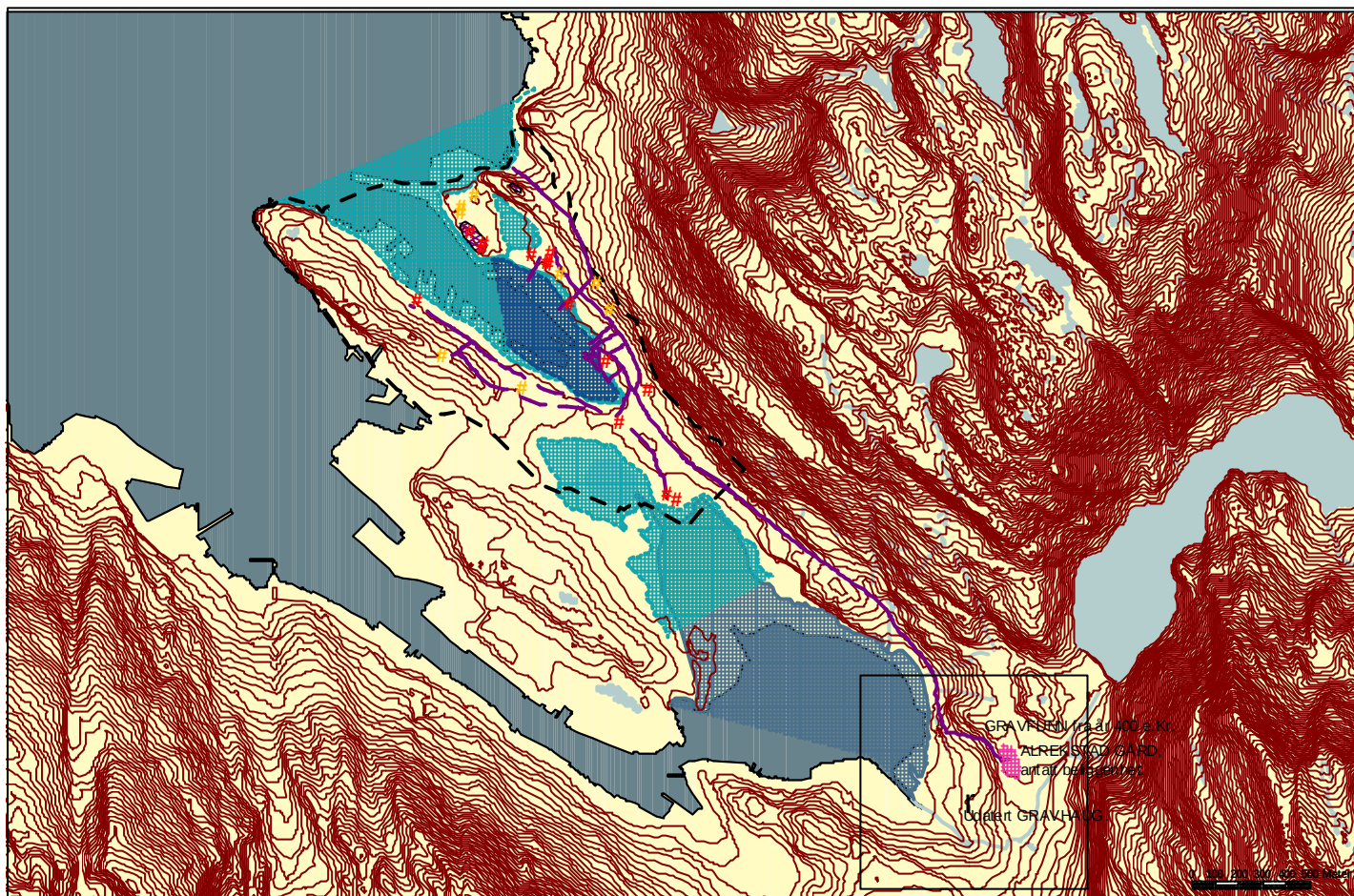
KART 2c: Utvikling av Kalfaret villaområde.

KART 2d: Bebyggelsesstruktur. Avgrensing av omtalte områder.

KART 2e: Forslag til vern av bebyggelsesområder.

KART 3a: Veinett.

KART 4a: Enkeltojekt og anlegg.

**MIDDELALDERENS VEIFAR OG KJENTE LOKALITETER.
FORSLAG TIL BÅNDLEGGING AV OMRÅDET RUNDT ALREKSTAD.**

- Antatte veifar og gateløp fra middelalder.
- - Stiplet linje angir mulige veifar.
- 5 meters koter.
- s Synlige bygninger eller ruiner fra middelalder.
- s Lokalteter med tidligere undersøkte middelalderruiner.
- r Gravfunn / Gravhaug.
- Middelalderens kongeborg.
- Alrekstad gård, antatt beliggenhet.
- - Grense for automatisk fredet bygrunn.
- Område foreslått båndlagt etter Lov av 9.juni 1978 om Kulturminner, §4.
- Antatt strandlinje ca.år 1000 e.Kr. (Noteby 1981, Riksantikvaren rev.1992)
- Antatt strandlinje ca.år 1200 e.Kr. (Riksantikvaren rev.1992)
- Strandlinje skissert etter Generalkart 1880. (Fra Fløen og sørover fra Generalkart 1913).

**KULTURMINNEGRUNNLAG
FOR KOMMUNEDELPLAN
FJELLSIDEN SØR
P.1.5559.00.00.**

BYANTIKVAREN oktober 1998.

Utarbeidet av siv.ark.mnal Sølveig Mathiesen.
Versjon 98021a2.prt.

KART 1a

FJELLGÅRDER , GRENSELINJER OG KOMMUNIKASJON.

Referanser: Bergen 1846 av Høegh. Generalkart over Bergen av 1880, 1910 og 1913.

----- Tidligere bygrenser.

- - - - - Gårdgrenser 1910.

Ferdsselsårer:

— Hovedvei, postvei.

— Gårdsveier, 1910.

--- Gårdsstier, 1910.

— Plangrense.

■ Kjente fjellgårder 1850,
bygningene eksisterer fremdeles.

□ Kjente fjellgårder 1850,
bygningene er revet.

● Markering av gårdsanlegg.

— Elveleier 1910.

— Strandlinje fra 1880.

KULTURMINNEGRUNNLAG

FOR KOMMUNEDELPLAN

FJELLSIDEN SØR

P.1559.00.00.

Registreringer er gjort innenfor plangrensen.

BYANTIKVAREN oktober 1998.

0 100 200 300 400 Meter

Utarbeidet av siv.ark.mnal Sdveig Mathiesen.
Versjon 98022a2.prt.

KART 2a

LYSTSTEDER / SOMMERSTEDER.

Referanser: Generalkart over Bergen 1880.

- Lystgårder der bygningene eksisterer i dag.
- Tidligere lystgårder der bygningene er revet.

Strandlinje fra skissert fra Generalkart 1880.
(Generalkart 1913 fra Fløen og sørover).

- Tidligere bygrenser.
- Plangrense

KULTURMINNEGRUNNLAG
FOR KOMMUNEDELPLAN
FJELLSIDEN SØR
P.1559.00.00.

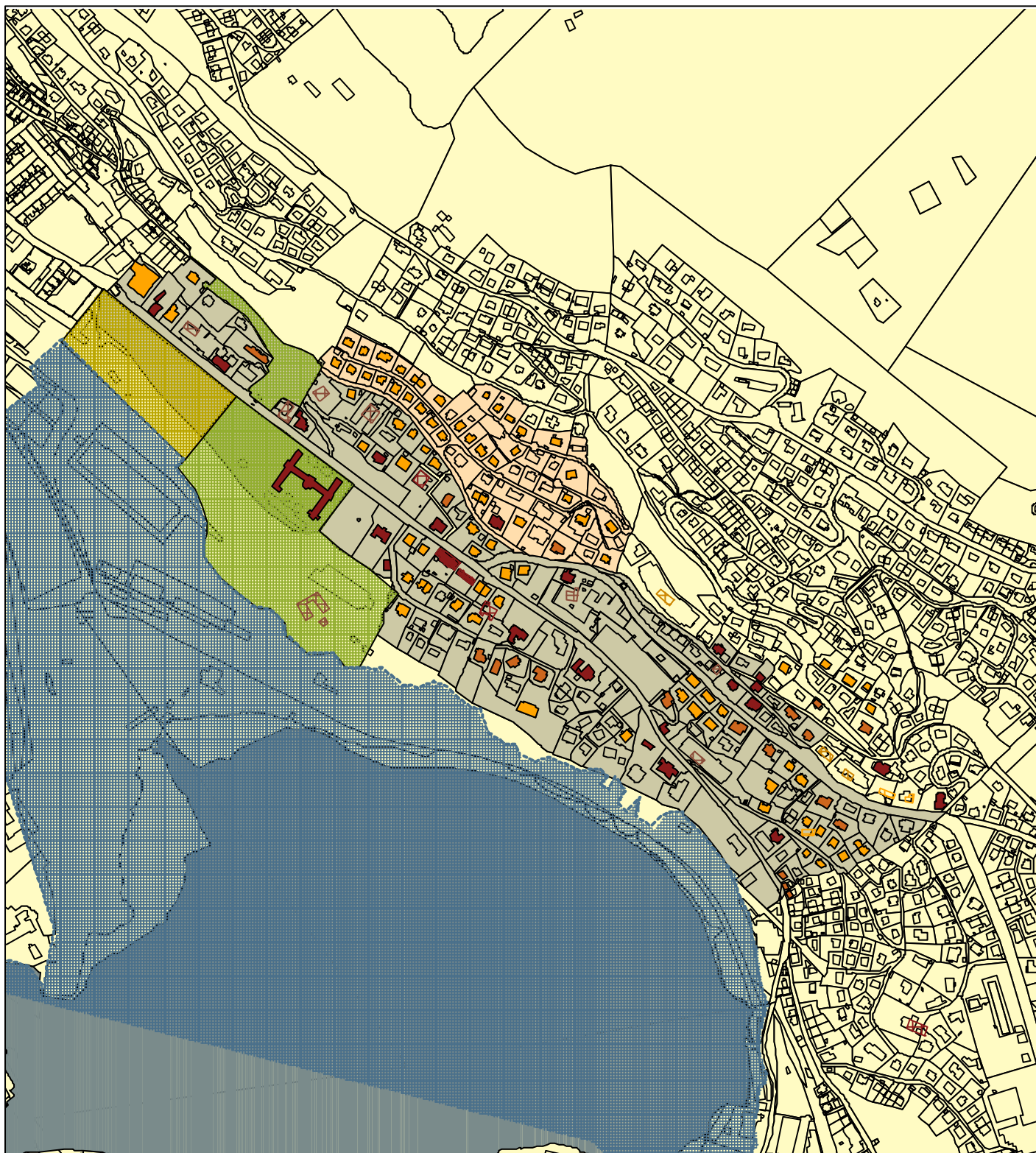
BYANTIKVAREN oktober 1998.

0 50 100 150 200 250 Meter

Utarbeidet av siv.ark.mnal Solveig Mathiesen.
Versjon 98022b.prt.

KART 2b

UTVIKLING AV KALFARET VILLAOMRÅDE.

Referanser: Generalkart over Bergen 1880, Reguleringsplan 1902, Generalkart over Bergen 1913.

Områdeavgrensning:

- Kalfaret
- Kalfarli/ Øvre Kalfarli.

- Parkanlegg 1902.
- Assistentkirkegården 1902.

- Strandlinje fra 1880
(Fra Fløen og sørover fra Generalkart 1913).

Byggeår for eksisterende bygninger:

- 1600 - 1880
- 1881 - 1902
- 1903 - 1913

Byggeår for bygninger som er revet:

- 1600 - 1880
- 1881 - 1902
- 1903 - 1913

KULTURMINNEGRUNNLAG
FOR KOMMUNEDELPLAN
FJELLSIDEN SØR
P.1559.00.00.

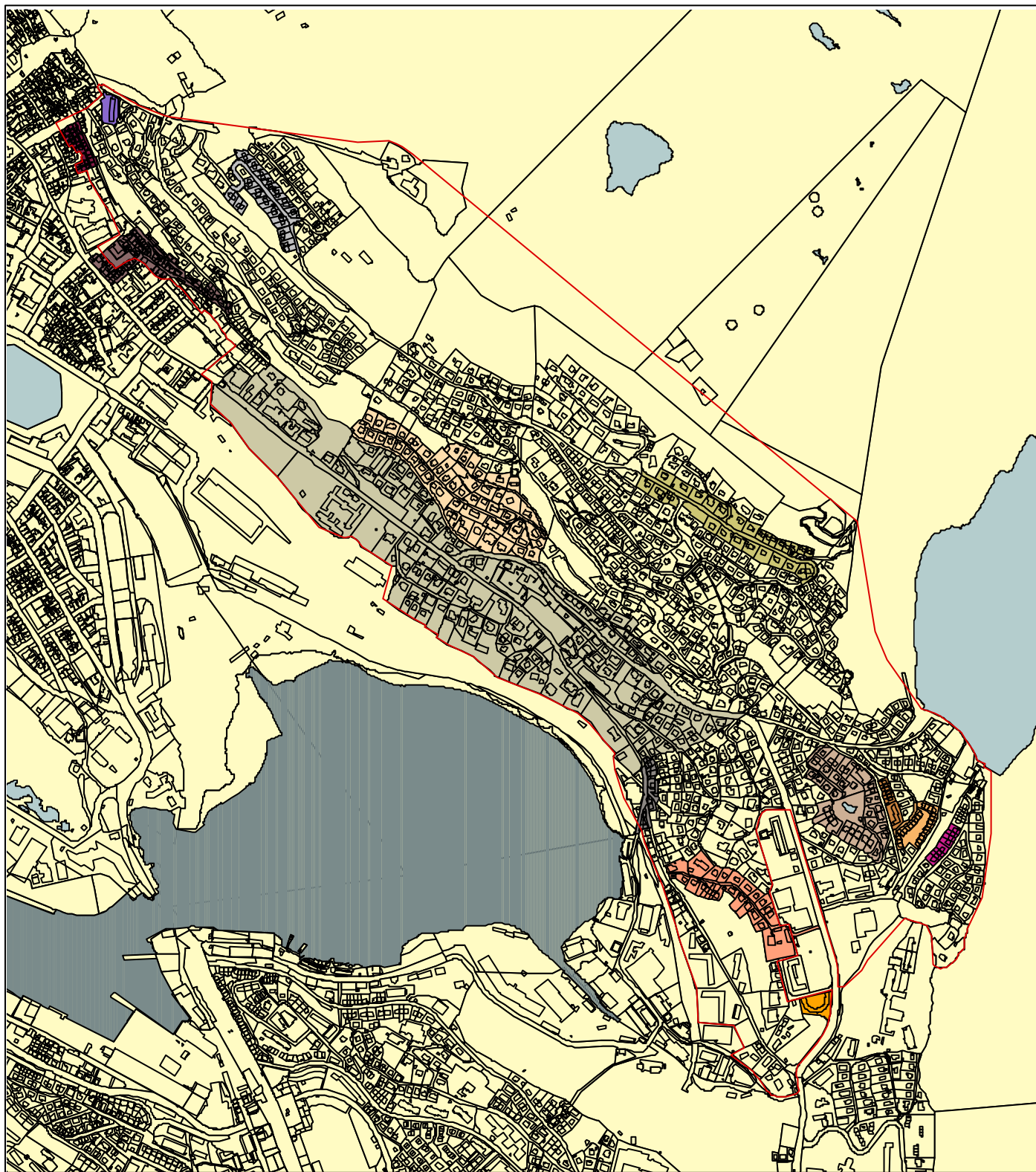
BYANTIKVAREN oktober 1998.

0 50 100 150 200 250 Meter

Utarbeidet av siv.ark.mnal Sdveig Mathiesen.
Versjon 98022c2.prt.

KART 2c

**BEBYGGELSESSTRUKTUR.
AVGRENSING AV OMTALTE OMRÅDER.**

	Bispenstgt		Skansemyrveien
	Bjørndalen10-24		Skivebakken
	Fjeldlien1-5		Store Starefoss (R22)
	Fløen		Storhaugen
	Handelstandens Aldersbolig		Årstadgeilen
	Kalfaret		Eiendomsgrenser.
	Kalfarli / Øvre Kalfarli		Plangrense.
	"Lappen", adresse Nordbø 1-17		
	Lappen 14-30		

**KULTURMINNEGRUNNLAG
FOR KOMMUNEDELPLAN
FJELLSIDEN SØR
P.1559.00.00.**

BYANTIKVAREN november 1998.

0 100 200 300 Meter

Utarbeidet av siv.ark.mnal Sdveig Mathiesen.
Versjon 98022d.prt.

KART 2d

FORSLAG TIL VERN AV BEBYGGELSESOMRÅDER.

- Verneverdig bebyggelsesstruktur.
Områdene foreslås vernet etter Plan og Bygningsloven §25.6.
- Verneverdig bebyggelsesstruktur.
Områdene foreslås vernet gjennom bestemmelser og retningslinjer i kommunedelplanen.
- Eiendomsgrenser.
- Plangrense.

KULTURMINNEGRUNNLAG
FOR KOMMUNDELPLAN
FJELLSIDEN SØR
P.1559.00.00.

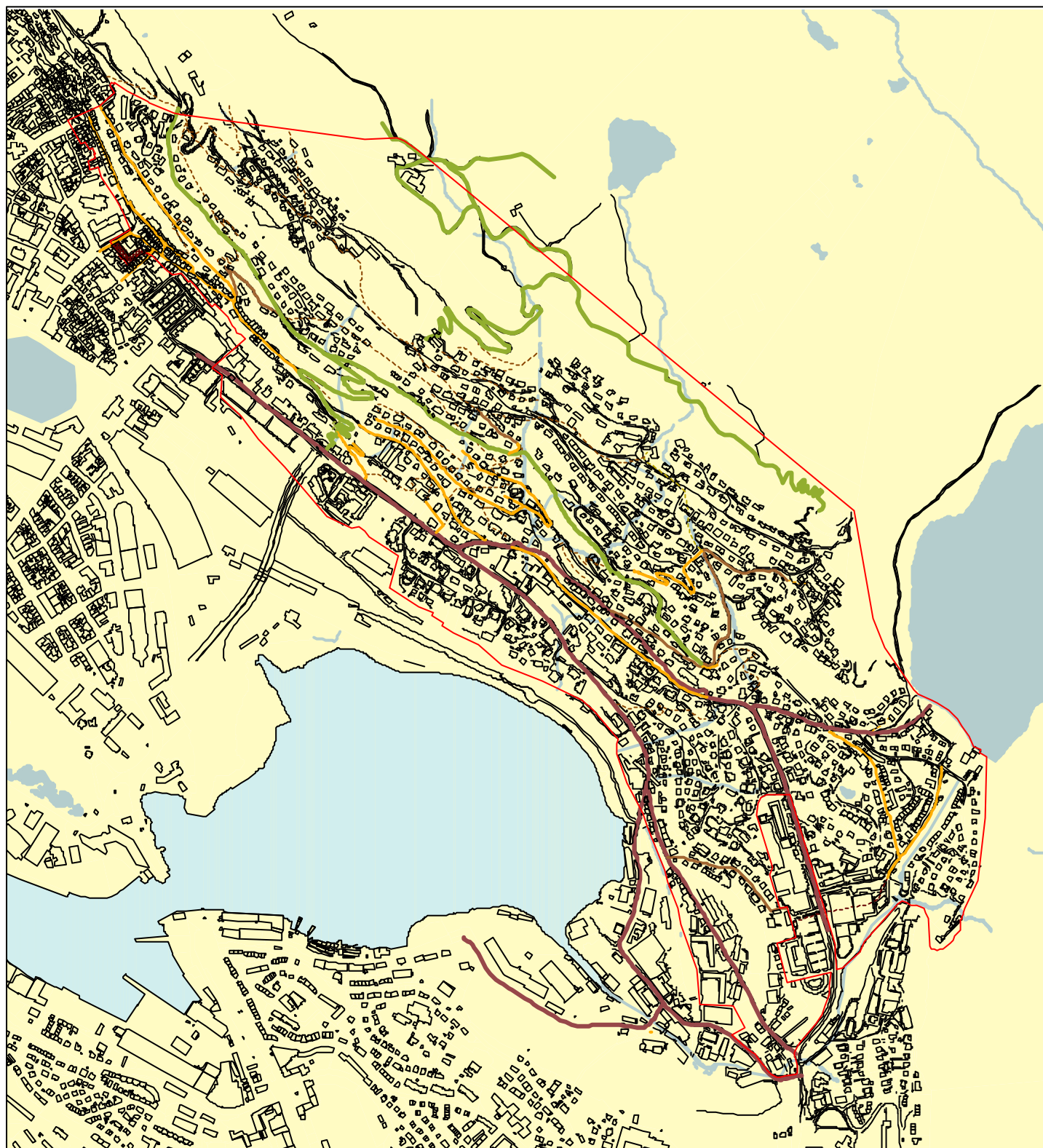
BYANTIKVAREN oktober 1998.

0 100 200 300 Meter

Versjon 98022e2.prt.

KART 2e

VEINETT.

Hovedveinett fram til ca.1925 er her gitt fargekode ut fra opprinnelig funksjon.
For mer informasjon viser vi til kapittelet om kommunikasjon i Kulturminnegrnlaget.

Referanser: Reichborn 1772, Høegh 1846, Generalkart 1880, Generalkart 1910.

- Hovedveier
- Tidligere gårdsveier, veitrasé opprettholdt.
- Tidligere gårdsveier, veitrasé ikke opprettholdt.
- Tidlige boligveier.
- Tur/rekreasjonsveier.
- Asylplass vist på Reichborns kart fra 1772.
- Plangrense.

KULTURMINNEGRUNNLAG FOR KOMMUNEDELPLAN FJELLSIDEN SØR P.1559.00.00.

Registreringer er gjort innenfor plangrensen.

BYANTIKVAREN oktober 1998.

0 100 200 Meter

Utarbeidet av siv.ark.mnal Sdveig Mathiesen.
Versjon 98023a2.prt.

KART 3a

ENKELTOBJEKT OG ANLEGG.

- Automatisk fredet kulturminne etter Kulturminneloven § 4.
- Grense for automatisk fredet bygrunn.
- Vedtaksfredede kulturminner etter Kulturminneloven § 15.
Midlertidig fredede kulturminner etter Kulturminneloven § 22.
- Forslag til områdefreding av etter Kulturminneloven § 4.
- Hansa bryggeri, teknisk kulturminnemiljø.
- Verneverdige enkeltbygninger: Alrekstad gård, Bellevue og Fløirestauranten.
- Plangrense.

KULTURMINNEGRUNNLAG
FOR KOMMUNEDELPLAN
FJELLSIDEN SØR
P.1559.00.00.

BYANTIKVAREN oktober 1998.

0 100 200 Meter

Utarbeidet av siv.ark.mnal Sølveig Mathiesen.
Versjon 98024a.prt.

KART 4a